

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

**на тему «Власний оборотний капітал підприємства та аналіз ефективності
його використання»**

Виконав: студент 4-го курсу, групи 401-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за освітньо-професійною програмою «Фінанси,
банківська справа та страхування»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Квасков С.К.

Керівник: к.е.н., доцент Глушко А.Д.

Рецензент: головний бухгалтер

ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» Заславець А.З.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із

праць інших авторів без відповідних посилань

Квасков С.К.

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Квасков С.К.

Полтава, 2021 року

АНОТАЦІЯ

Квасков С.К. Власний оборотний капітал підприємства та аналіз ефективності його використання. Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2021.

Робота містить 104 сторінки, 13 таблиць, 20 рисунків, список літератури з 60 джерел та 4 додатки.

Ключові слова: підприємство, власний оборотний капітал, запаси, ефективність, оптимізація структури капіталу, аналіз.

Причинами нестійкого фінансового стану підприємства, його неплатоспроможності, банкрутства є відсутність власного оборотного капіталу або його нестача. Нестача власного оборотного капіталу примушує багато підприємств зменшувати обсяг виробництва продукції. Це відображається як на кон'юнктурі ринку, так і на економіці країни. Актуальність та недостатня інформаційна основа зазначеної проблеми, її теоретичне та практичне значення зумовили вибір теми дослідження.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних засад та прикладних аспектів власного оборотного капіталу та оцінювання ефективності його використання.

Об'єктом дослідження є власний оборотний капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Предметом дослідження є процес оцінювання ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

У теоретичній частині роботи розглянуто наукові підходи до дослідження економічної сутності власного оборотного капіталу,

визначенням порядку проведення аналізу власного оборотного капіталу підприємства та ефективності його використання.

У розрахунково-аналітичній частині роботи проведено оцінювання фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»; здійснено аналіз структури, динаміки та ефективності використання власного оборотного капіталу; проведено оптимізацію структури власного оборотного капіталу та обґрунтовано шляхи підвищення ефективності його використання на досліджуваному підприємстві.

Практична цінність випускної роботи бакалавра полягає в можливості використання запропонованих заходів з метою забезпечення ефективності використання власного оборотного капіталу на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Інформаційною базою дослідження виступали законодавчі та нормативні-правові акти з питань організації діяльності підприємств в Україні; монографії, підручники та наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у періодичних фахових виданнях з питань щодо сутності власного оборотного капіталу, порядку проведення його аналізу, методики оптимізації джерел формування власного оборотного капіталу; фінансова звітність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки.

АННОТАЦИЯ

Квасков С.К. Собственный оборотный капитал предприятия и анализ эффективности его использования. Рукопись. Выпускная работа на соискание первого (бакалаврской) уровня высшего образования по специальности 072 «Финансы, банковское дело и страхование» по образовательной профессиональной программе «Финансы, банковское дело и страхование», Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», Полтава, 2021.

Работа содержит 104 страницы, 13 таблиц, 20 рисунков, список литературы из 60 источников и 4 приложения.

Ключевые слова: предприятие, собственный оборотный капитал, запасы, эффективность, оптимизация структуры капитала, анализ.

Причинами неустойчивого финансового состояния предприятия, его неплатежеспособности, банкротства является отсутствие собственного оборотного капитала или его недостаток. Недостаток собственного оборотного капитала заставляет многие предприятия уменьшать объем производства продукции. Это отражается как на конъюнктуре рынка, так и на экономике страны. Актуальность и недостаточная информационная основа указанной проблемы, ее теоретическое и практическое значение обусловили выбор темы исследования.

Целью дипломной работы является исследование теоретических основ и прикладных аспектов собственного оборотного капитала и оценки эффективности его использования.

Объектом исследования является собственный оборотный капитал ЧАО «Фирма «Полтавпиво».

Предметом исследования является процесс оценки эффективности использования собственного оборотного капитала ЧАО «Фирма «Полтавпиво».

В теоретической части работы рассмотрены научные подходы к исследованию экономической сущности собственного оборотного капитала, определению порядка проведения анализа собственного оборотного капитала предприятия и эффективности его использования.

В расчетно-аналитической части работы проведена оценка финансового состояния ЧАО «Фирма «Полтавпиво»; осуществлен анализ структуры, динамики и эффективности использования собственного оборотного капитала; проведена оптимизация структуры собственного оборотного капитала и обоснованы пути повышения эффективности его использования на исследуемом предприятии.

Практическая ценность выпускной работы бакалавра заключается в возможности использования предложенных мероприятий с целью обеспечения эффективности использования собственного оборотного капитала на ЧАО «Фирма «Полтавпиво».

Информационной базой исследования выступали законодательные и нормативные правовые акты по вопросам организации деятельности предприятий в Украине; монографии, учебники и научные труды отечественных и зарубежных специалистов в периодических профессиональных изданиях по вопросам о сущности собственного оборотного капитала, порядке проведения его анализа, методики оптимизации источников формирования собственного оборотного капитала; финансовая отчетность ЧАО «Фирма «Полтавпиво » за 2017-2019 годы.

ANNOTATION

Kvaskov S.K. Own working capital of the enterprise and analysis of the effectiveness of its use. Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" under the educational-professional program "Finance, Banking and Insurance", National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2021.

The work contains 104 pages, 13 tables, 20 figures, bibliography from 60 sources and 4 appendices.

Keywords: enterprise, working capital, inventories, efficiency, capital structure optimization, analysis.

The reasons for the unstable financial condition of the enterprise, its insolvency, bankruptcy are the lack of working capital or lack thereof. Lack of working capital forces many companies to reduce production. This affects both market conditions and the country's economy. The relevance and lack of information basis of this problem, its theoretical and practical significance led to the choice of research topic.

The purpose of the thesis is to study the theoretical foundations and applied aspects of working capital and evaluate the effectiveness of its use. The study is the working capital of PJSC Poltavpivo Firm.

The subject of the study is the process of evaluating the efficiency of the use of working capital of PJSC Poltavpivo Firm.

The theoretical part of the paper considers scientific approaches to the study of the economic essence of working capital, determining the procedure for analyzing the working capital of the enterprise and the efficiency of its use.

The analysis of structure, dynamics and efficiency of use of own working capital is carried out; the structure of working capital was optimized and ways to increase the efficiency of its use at the researched enterprise were substantiated.

The information base of the study was legislative and regulatory acts on the organization of enterprises in Ukraine; monographs, textbooks and scientific works of domestic and foreign experts in professional periodicals on the nature of working capital, the procedure for its analysis, methods of optimizing the sources of working capital; financial statements of PJSC Poltavpivo Firm for 2017-2019.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Економічна сутність власного оборотного капіталу	7
1.2. Методичні підходи до розрахунку власного оборотного капіталу підприємства.....	14
1.3. Показники ефективності використання власного оборотного капіталу.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПРАТ «ФІРМА «ПОЛТАВПИВО».....	33
2.1. Аналіз фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	33
2.2. Оцінювання стану, структури та динаміки власного оборотного капіталу підприємства.....	50
2.3. Оцінка ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	57
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПРАТ «ФІРМА «ПОЛТАВПИВО».....	69
3.1. Оптимізація складу та структури власного оборотного капіталу підприємства.....	69
3.2. Напрями підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	80
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТКИ.....	104

				ВР 401-ЕФ 17059						
	П. І. Б.	Підпис	Дата							
<i>Розроб.</i>	<i>Квасков С.К.</i>			Власний оборотний капітал підприємства та аналіз ефективності його використання						
<i>Перевір.</i>	<i>Глушко А.Д.</i>									
<i>Н. Контр.</i>	<i>Глушко А.Д.</i>									
<i>Затверд.</i>	<i>Птаценко Л.О.</i>									
				<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%; text-align: center;">Літ.</td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Арк.</td> <td style="width: 50%; text-align: center;">Акрושів</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">104</td> </tr> </table> Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування	Літ.	Арк.	Акрושів		3	104
Літ.	Арк.	Акрושів								
	3	104								

ВСТУП

Важливою складовою загального капіталу підприємства є оборотний капітал, оскільки якісне управління останнім впливає на безперервність процесу виробництва та збуту продукції, ліквідність, платоспроможність та рентабельність підприємства. Саме тому ця економічна категорія є предметом дослідження багатьох вчених. У сучасних умовах можливості стабільного економічного розвитку кожного підприємства багато в чому залежать від того, яким чином вирішуватимуться питання стосовно оптимальної структури капіталу. Велике значення при цьому має саме оптимізація джерел формування оборотного капіталу, оскільки це є одним із найбільш важливих і складних завдань фінансового управління. Таким чином, визначення та детальне дослідження етапів процесу оптимізації структури оборотного капіталу є першочерговим завданням для будь-якого підприємства.

Дослідження різноманітних аспектів у сфері фінансових ресурсів знайшло відображення у працях провідних західних економістів, таких як І.О. Бланк, Є. Брігхем, К. Друрі, Б.С.Майер, Р. Холт, а також російських дослідників: Е.С. Стоянова, І.Т. Балабанова, В.В. Бочарова, О.В. Бикової, М.Н. Крейніної, А.М. Ковальової, Н.Ф. Самсонова, М.В. Романовського, М.Г. Сичова, Е.А. Уткін. В Україні проблеми формування та використання фінансових ресурсів висвітлено в працях вітчизняних вчених: О.М. Бандурки, З.С. Варналій, О.Д. Василика, А.І. Даниленка, В.М. Опаріна, К.В. Павлюк, А.М. Поддєрьогіна, Л.А. Лахтіонової, Ю.В. Петленко.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних засад та прикладних аспектів власного оборотного капіталу та оцінювання ефективності його використання.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено наступні завдання:

– визначити економічну сутність власного оборотного капіталу підприємства;

- дослідити методичні підходи до аналізу ефективності використання власного оборотного капіталу;
- розглянути показники стану та ефективності використання власного оборотного капіталу;
- надати загальну характеристику діяльності та провести аналіз фінансового стану підприємства ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»;
- оцінити стан, структуру та динаміку власного оборотного капіталу підприємства;
- здійснити оцінку ефективності використання власного оборотного капіталу в напрямку забезпечення прибутковості ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»;
- розглянути порядок оптимізації складу та структури власного оборотного капіталу підприємства;
- визначити шляхи підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Об'єктом дослідження є власний оборотний капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Предметом дослідження є процес оцінювання ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Причинами нестійкого фінансового стану підприємства, його неплатоспроможності, банкрутства є відсутність власного оборотного капіталу або його нестача. Нестача власного оборотного капіталу примушує багато підприємств зменшувати обсяг виробництва продукції. Це відображається як на кон'юнктурі ринку, так і на економіці країни. У дипломній роботі досліджено теоретичні питання щодо власного оборотного капіталу підприємства та методики оцінювання ефективності його використання та оптимальної структури джерел формування, здійснено аналіз стану, структури, динаміки та ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», а також запропоновано шляхи підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу підприємства, зокрема шляхом реструктуризації дебіторської заборгованості.

Досліджено методи оптимізація складу та структури власного оборотного капіталу та проведено оптимізацію джерел формування власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за критерієм мінімізації вартості.

Інформаційною базою дослідження виступали законодавчі та нормативні-правові акти з питань організації діяльності підприємств в Україні; монографії, підручники та наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у періодичних фахових виданнях з питань щодо сутності власного оборотного капіталу, порядку проведення його аналізу, методики оптимізації джерел формування власного оборотного капіталу; фінансова звітність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність власного оборотного капіталу

Капітал є однією з головних складових функціонування та розвитку економіки, виконуючи важливу функцію у процесі формування, розподілу, перерозподілу та споживання благ. Це підкреслюється змістовним значенням категорії «капітал», яка у перекладі з латинського «capitalis» означає «основний», «грунтовний», «головний» [1].

Капітал є основою для формування та розвитку підприємства, забезпечуючи у процесі використання інтереси держави, власників та працівників. Суб'єкт господарювання, який здійснює виробничу або іншу комерційну діяльність, має володіти визначеним капіталом, тобто сукупністю матеріальних цінностей, фінансових ресурсів та витрат на придбання прав, необхідних для забезпечення його господарської діяльності [2, с. 236].

Оборотний капітал – це частина виробничого капіталу, вартість якого повністю переноситься на виготовлені товар або послугу та повертається у грошовій формі до виробника після завершення кожного процесу кругообігу капіталу [3].

Перша спроба наукового дослідження оборотності капіталу була зроблена Адамом Смітом. На думку А. Сміта, капітал, який створює свою вартість у процесі обігу, складається з двох частин: перша приносить грошовий дохід, друга забезпечує одержання цього доходу. Відповідно до цього А. Сміт розділив капітал на оборотний та основний, ввівши уперше ці категорії у науковий обіг [4, с. 90].

Автор «Багатства народів» поділяв оборотний капітал на:

- 1) гроші, які перебувають в обігу;
- 2) істивні припаси, які знаходяться в руках як виробників, так і купців,

що призначені для продажу з вигодою;

3) матеріали для помешкань, одягу, домашніх тварин, прикрас або оздоблень, які майже закінчені або знаходяться в руках робітників для кінцевого їх виготовлення і обігу в товари, які придатні до споживання;

4) закінчені і придатні для споживання виробу, які знаходяться на складах і в магазинах купців, які зберігаються з метою їх продажу з вигодою, або які знаходяться на кораблях або в повозках, що перевозять їх на рахунок споживачів» [5, с. 176].

Значну кількість поглядів науковців на тлумачення сутності «оборотний капітал» можна систематизувати у три підходи (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення категорії «оборотний капітал»

Підходи	Визначення категорії «оборотний капітал»	Представники
Перший підхід	Грошові кошти, інвестовані до оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення неперервного виробництва та збуту виробленої продукції	Г.І. Кравцова, М.І. Ткачук та А.В. Шашковський, І.В. Зелгавіс, П.О. Парфаняк, І.А. Усатов, А.М. Бірман, Н.С. Шумов, В.М. Гриньова, В.О. Коюда
Другий підхід	Фінансові ресурси, вкладені в об'єкти, які використовуються підприємством протягом одного операційного циклу або відносно короткого періоду часу	Д.С. Моляков, А.М. Поддєрьогін, Н.Б. Єрмасова, В.В. Кулішов, Ю.А. Арутюнов
Третій підхід	Мобільні активи, які підприємство використовує у процесі здійснення своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу	М.В. Володькіна, В.В. Ковальов, Н.А. Русак, Р.Н. Холт, В.В. Ковальов

Згідно з першим підходом оборотний капітал – це грошові ресурси, вкладені з метою формування фондів обігу та оборотних виробничих фондів. При цьому підкреслюється грошова природа оборотного капіталу, який виступає у ролі засобу платіжного обслуговування кругообігу. На думку таких вчених, як М.І. Ткачук, Г.І. Кравцова та А.В. Шашковський, оборотні кошти є сукупністю грошових ресурсів, які планомірно інвестуються підприємством з метою формування оборотних виробничих фондів та фондів обігу [6].

І.В. Зелгавіс вважає, що оборотний капітал – це грошові ресурси та

мобільні активи, які трансформуються у грошові кошти протягом кожного виробничого циклу, забезпечуючи безперервність процесу виробництва та обороту, а також одержання прибутку. Цю точку зору підтримують П.О. Парфаняк та І.А. Усатов [7].

Л.О. Роштейн трактує оборотні ресурси як грошові кошти, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання для формування запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних цінностей. О.Д. Василик зазначає, що оборотні кошти – це «грошові засоби, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу» [6].

А.М. Бірман наголошує не просто на вартісному, а саме на грошовому походженні оборотних засобів, зазначаючи, що це – кошти підприємства, інвестовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу [8, с. 43]. Цю точку зору підтримує Н.С. Шумов, водночас не виокремлюючи платіжно-розрахункової ролі оборотних ресурсів (оскільки саме вони інвестуються в оборотні фонди та фонди обігу). У своїй більш пізній роботі «Фінансові проблеми внутрішньо-заводського госпрахунку» А.М. Бірман наголошує на платіжній функції оборотних ресурсів: оборотні засоби формуються підприємством з метою здатності «безперебійно платити за матеріальні цінності <...> нормально авансувати витрати у незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, у продукцію, відвантажену, але ще не оплачену, та інші види розрахунків» [8, с. 44].

На думку В.М. Гриньової та В.О. Коюда, оборотний капітал – це кошти, які здійснюють обслуговування господарської діяльності підприємства та одночасно беруть участь як у процесі виробництва, так і в процесі збуту продукції [7].

Друга група науковців розглядає оборотний капітал як авансовану вартість. На відміну від зазначених раніше визначень, тут наголошується, з одного боку, на рухомому відновлюваному характері авансованої вартості, яка повертається у грошовій формі після закінчення кожного кругообігу, з іншого – на тому, що виготовлений додатковий продукт не є частиною оборотного

капіталу.

На думку Д.С. Молякова, оборотні засоби – це вартість, авансована у грошовій формі з метою планомірного формування та використання в мінімально необхідних розмірах оборотних виробничих фондів та фондів обігу, для забезпечення «виконання підприємством виробничої програми та своєчасного здійснення розрахунків» [6].

А.М. Поддєрьогін, об'єднавши категорії «оборотний капітал» та «оборотні кошти», визначає, що це – авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу кошти для здійснення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції задля одержання прибутку [9, с. 140]. Зазначене визначення є найбільш влучним, оскільки розкриває сутність та економічну природу оборотного капіталу. Водночас ототожнення цих понять є недоцільним, оскільки до складу оборотних коштів, наприклад, не входять короткострокові фінансові вкладення.

Ототожнює ці поняття і Н.Б. Єрмасова. Вона дає більш загальне визначення, не даючи детальної характеристики оборотним коштам, зазначаючи, що це – «засоби, інвестовані підприємством в поточні операції в час кожного операційного циклу» [6].

В.В. Кулішов характеризує оборотний капітал як складову «продуктивного капіталу», який у процесі споживання повністю переносить свою вартість на створену продукцію та «повертається до підприємця у грошовій формі протягом кожного кругообігу капіталу» [7].

Ю.А. Арутюнов визначає оборотний капітал як «інвестиції в поточні активи, які називають також оборотними коштами». Він наголошує на тому, що оборотний капітал не споживається, а авансується у виробництво, що означає повернення коштів після завершення виробничого циклу, включаючи виготовлення і реалізацію продукції, а також отримання доходу від реалізації [6]. Науковець детально описує економічну сутність оборотного капіталу, але, як і А.М. Поддєрьогін, не додає короткострокові фінансові інвестиції до складу оборотних активів.

Третя група економістів характеризує оборотний капітал як мобільні активи, які підприємство використовує під час своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу. Зокрема, на думку М.В. Володькіної, оборотний капітал є частиною активів підприємства, яка складається з оборотних коштів та короткострокових фінансових інвестицій.

В.В. Ковальов зазначає, що оборотний капітал є складовою мобільних активів підприємства у формі грошових коштів або таких, що можуть бути трансформовані у них протягом одного року або виробничого циклу. Цю точку зору підтримує Н.А. Русак [6].

Р.Н. Холт характеризує оборотний капітал як активи, які мають можливість бути перетвореними у готівкову форму протягом року [10, с. 181].

У 1973 р. І.Л. Буніч зробив узагальнене визначення дефініції «оборотні кошти»: особлива форма руху вартості на підприємстві, яка вкладається у формі грошей з метою формування «запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції, інструменту, інвентарю та інших матеріальних цінностей, які швидко зношуються» [8, с. 44].

Дослідивши еволюцію категорії «оборотний капітал», можна зробити висновок про існування різноманітних підходів до характеристики сутності цього поняття.

Одні науковці визначають оборотний капітал як грошову форму оборотних виробничих фондів та фондів обігу, які забезпечують безперервність виробництва та реалізації виготовленої продукції (Г.І. Кравцова, М.І. Ткачук та А.В. Шашковський, І.В. Зелгавіс, П.О. Парфаняк, І.А. Усатов, А.М. Бірман та ін.). Інші дотримуються думки про те, що оборотний капітал є авансованою у господарську діяльність підприємства вартістю задля формування оборотних виробничих фондів та фондів обігу (Д.С. Моляков, А.М. Поддєрьогін, Н.Б. Єрмасова, В.В. Кулішов, Ю.А. Арутюнов та ін.).

Перша категорія науковців не розкриває сутність поняття у повному обсязі, розглядаючи оборотні кошти у статичі, які необхідно розглядати у русі,

оскільки їм властиве повернення у виробництво після завершення виробничого циклу.

При цьому досить часто поняття «оборотні активи», «оборотний капітал» та «оборотні кошти» ототожнюються. Однак, ці категорії не є рівнозначними. Проаналізуємо відмінності між ними. Зокрема, поняття «оборотні активи» та «оборотний капітал» є самостійними економічними категоріями, які тісно взаємозалежні одна від одної, а саме спочатку оборотний капітал є інвестицією (джерелом формування), яка має бути десь розміщеною. При цьому оборотні активи є відображенням розміщення інвестованого у процес господарської діяльності капіталу підприємства. Оборотний капітал, будучи джерелом авансування, формує оборотні активи, які згодом повертають авансований капітал, забезпечуючи кругообіг капіталу. Оборотний капітал умовно перестає існувати як капітал після закінчення кожного операційного циклу, виконуючи свою роль у процесі виробництва та відтворюючись завдяки продажу виготовленої продукції та після погашення дебіторської заборгованості.

Оборотні активи та оборотний капітал відновлюють одне одного, забезпечуючи безперервність господарських процесів. Головне призначення оборотного капіталу полягає в інвестуванні вартості в складові оборотних активів для забезпечення здійснення операційної господарської діяльності. При цьому оборотні активи характеризують речовий склад активів для обслуговування операційної господарської діяльності [8, с. 46].

Оборотні кошти, які є найбільш ліквідними ресурсами, перебуваючи у грошовій формі, не беруть безпосередньої участі у процесі виробництва, оскільки вони авансовані у виробництво. Вони здійснюють обслуговування кругообігу капіталу та об'єднують процеси виробництва і збуту виготовленої продукції [11, с. 174].

Зв'язок між поняттями «оборотний капітал», «оборотні кошти», «оборотні активи» та особливості їх кругообігу наведено на рисунку 1.1.

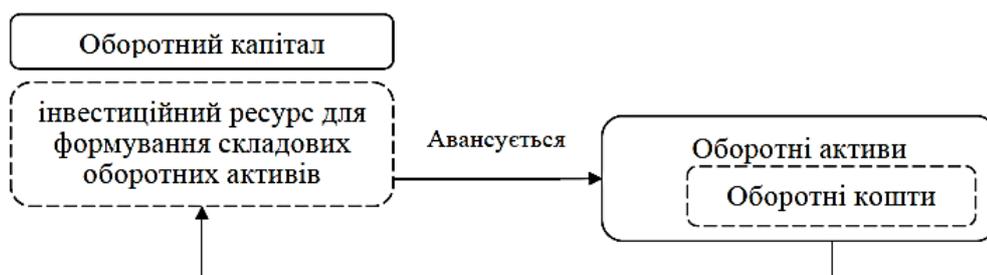

Рис. 1.1. Кругообіг оборотного капіталу підприємства*

*Складено за [12, с. 30]

Тобто ототожнення понять «оборотний капітал» і «оборотні активи» чи «оборотні кошти» є недоцільним, оскільки оборотні активи функціонують лише у вартісній формі, оборотні кошти – у матеріальній, а оборотний капітал має вартісну та матеріальну форми.

Детальний аналіз наукових джерел дозволив визначити вчених, які дають трактування категорії «власний оборотний капітал» (табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Науково-методичні підходи до трактування поняття «власний оборотний капітал»

Джерело	Визначення
М.Д. Білик [13]	Власний оборотний капітал як «...сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговує господарський процес і повністю використовується протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу»
І.А. Бланк [14]	Власні оборотні кошти – це кошти, які постійно перебувають у розпорядженні підприємства і формуються за рахунок власних ресурсів (прибуток тощо)
В.В. Ковальов [15]	Власний оборотний капітал «...належить до мобільних активів підприємства, які є грошовими коштами або можуть бути перетворені у них протягом року або одного виробничого циклу»
Л.А. Лахтіонова [16]	Власних оборотний капітал «...визначається та сума власних джерел, яка залишається для фінансування дійсно саме оборотних ресурсів»
В.О. Подольська [17]	Власний оборотний капітал –це сума оборотних коштів, яка залишається у розпорядженні підприємства після розрахунків за його поточними зобов'язаннями
Г.В. Савицька [18]	Власні оборотні кошти «...економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу та спроможність суб'єкта до саморозвитку на фіксований момент часу»
А.Д. Шеремет [19]	Власний оборотний капітал «...характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом формування оборотних активів підприємства»

На основі даних таблиці можна стверджувати, що власний оборотний капітал – це показник, що характеризує ту частину власного капіталу, яка є джерелом покриття оборотних (поточних) активів підприємства.

Враховуючи особливості трактувань науковцями терміну «власний оборотний капітал», пропонується наступне визначення: власний оборотний капітал – це сукупність майнових цінностей, які є джерелом фінансування оборотних активів підприємства та обслуговують його поточну виробничо-господарську діяльність з метою забезпечення досягнення ліквідності, фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності підприємства. Доцільно застосовувати саме таке трактування, оскільки воно найповніше характеризує зміст та економічну сутність власного оборотного капіталу підприємства [20].

Виходячи з сутності та значення власного оборотного капіталу для забезпечення довгострокової прибутковості підприємства необхідним постає питання дослідження методичних аспектів оцінювання ефективності використання власного оборотного капіталу.

1.2. Методичні підходи до розрахунку власного оборотного капіталу підприємства

В сучасних економічних умовах, враховуючи посилення зовнішніх та внутрішніх загроз, базисом забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання є достатній рівень фінансової стійкості. На сьогодні існують різні наукові підходи до трактування поняття та методики проведення аналізу фінансової стійкості господарюючих суб'єктів. Здійснення внутрішнього аналізу фінансової стійкості передбачає розрахунок абсолютних та відносних показників. Окреме місце в складі абсолютних показників посідає показник наявності власного оборотного капіталу. Даний показник, є першим індикатором стану та зміни фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

У сучасній науці сформовані різні підходи вчених-аналітиків щодо трактування та методики розрахунку показника наявності власного оборотного капіталу подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Наукові підходи до трактування та методики розрахунку
власного оборотного капіталу [21]

№ з/п	Підходи до трактування та методики розрахунку	Автори
1	2	3
1.	1. Власні оборотні кошти (ВОК) = ВК – НА. 2. Власні оборотні кошти (ВОК) або робочий капітал, капітал, що функціонує: ОА – ПЗ або ВК + ДЗ – НА	Ізмайлова К.В., 2001, 2007
2.	Наявність власних оборотних коштів (ВОК) визначається за формулою: $\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА}$	Бочаров В.В., 2002; Костирко Р.О., 2007
3.	Робочий капітал = ВК – НА	Абрютіна М.С., 2002
4.	Власні оборотні активи або робочий капітал $\text{ВОК або РК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$	Цал-Цалко Ю.С., 2002
5.	Наявність власних оборотних коштів (НВОК): $\text{НВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}.$ Додає, що наявність власних оборотних коштів характеризує чистий оборотний капітал.	Лахтіонова Л.А., 2004; Шеремет О.О., 2005
6.	1. Власний оборотний капітал – це різниця між 1) загальною сумою власного капіталу і довгострокових зобов'язань та сумою необоротний активів та витрат майбутніх періодів, тобто: $\text{ВОК} = (\text{ВК} + \text{ДЗ}) - (\text{НА} + \text{ВМП});$ 2) поточними активами та поточними зобов'язаннями, тобто: $\text{ВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$	Савицька Г.В., 2005
7.	Наявність власного оборотного капіталу (Кво), яку визначають як різницю власного капіталу (Кв) та суми необоротних активів (НА): $\text{Кво} = \text{Кв} - \text{НА}, \text{ тобто}$ $\text{Кво} = \text{ВК} - \text{НА}$	Мних Є.В., 2005; Старостенко Г.Г., Мірко Н.В., 2006; Подольська В.О., Яріш О.В., 2007
8.	За абсолютний показник фінансової стійкості приймають наявність власних оборотних коштів: $\text{НВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$ Для характеристики джерел формування матеріальних оборотних коштів (запасів): Власні оборотні кошти (Квлок) $\text{ВК} - \text{НА} \text{ або } (\text{ОА} + \text{ВМП}) - (\text{ЗПВП} + \text{ДЗ} + \text{ПЗ} + \text{ДМП})$	Білик М.Д., 2005
9.	Виділяє власний оборотний капітал: $\text{ВОК} = \text{ОА} - \text{ПЗ}$ Власні обігові кошти (робочий капітал або функціонуючий капітал): $\text{ВК} + \text{ДЗ} - \text{НА} \text{ або } \text{ОА} - \text{ПЗ}$	Ковальчук М.І., 2005

Продовження табл. 1.3

1	2	3
10.	Наявність власних оборотних коштів або власний оборотний капітал, який обчислюють: ПА (2 та 3 розд активу балансу) – ПЗ; загальна сума власного капіталу (1 та 3 розд. пасиву балансу) – НА	Тарасенко Н.В., 2006
11.	Власні джерела формування запасів (Дв): $Дв = ВК - НА$	Кіндрацька Г.І., Білик М.Г, Загородній А.Г., 2006
12.	Власні оборотні засоби (різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями) Застосовується також назва – власні оборотні активи і визначається: рядок 380 – рядок 080 або (рядок 260 + рядок 270) – (рядок 430 + рядок 480 + рядок 620 + рядок 630) По тексту вживається назва і показник – функціонуючий капітал, який визначається: рядок 260 – рядок 620	Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затвержені Наказом Міністерства економіки України № 1361 від 26.10.2010

Згідно з проведеним аналізом правомірно зробити наступні висновки. Власний оборотний капітал багато авторів ототожнюють з поняттям власних оборотних коштів. Проте ці терміни доцільно розмежувати: наявність власних (постійних) оборотних коштів – відносити до показників ліквідності суб'єктів господарювання, наявність власного оборотного капіталу – до показників фінансової стійкості [22].

Власний оборотний капітал являє собою капітал, який формується за рахунок власних та прирівняних до них джерел та інвестується в грошовій формі у створення власних оборотних активів. Вивчення економічної літератури, в якій розглядаються моделі розрахунку власного оборотного капіталу, дозволяє зробити висновок, що серед науковців немає єдиної думки з цього питання (див. табл. 1.3). Узагальнюючи вивчені підходи правомірно виділити три основні моделі розрахунку власного оборотного капіталу.

I модель

$$\text{ВOK} = \sum (\text{I p. П}) - \sum (\text{I p. А}), \quad (1.1)$$

де $\sum \text{I p. П}$ – підсумок першого розділу пасиву балансу;

$\sum \text{I p. А}$ – підсумок першого розділу активу балансу.

II модель

$$\text{ВOK} = \sum (\text{II p. А}) - \sum (\text{III p. П}), \quad (1.2)$$

де $\sum \text{II p. А}$ – підсумок другого розділу активу балансу;

$\sum \text{III p. П}$ – підсумок третього розділу пасиву балансу.

III модель

$$\text{ВOK} = \text{ВК} - \text{НА} - \text{Збитки} - \text{СП}, \quad (1.3)$$

де СП – статті пасиву, які прирівнюються до власних джерел.

Перші дві моделі розрахунку власного оборотного капіталу широко використовуються в країнах з розвинутою ринковою економікою, що відповідає міжнародним стандартам. Третя модель трансформована під реалії національної економіки.

Основною метою аналізу власного оборотного капіталу підприємства є повне, достовірне та своєчасне інформаційне забезпечення управлінських рішень у визначеній сфері. Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань у процесі аналізу:

- ідентифікація поточного стану власного оборотного капіталу на підприємстві;
- оцінка структури джерел формування власного оборотного капіталу;
- дослідження динаміки та показників ефективності використання власного оборотного капіталу підприємства;

– визначення «вузьких місць» управління та резервів підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу.

Виходячи із визначених мети та завдань аналізу, предмет аналізу власного оборотного капіталу можна визначити як кількісну характеристику та якісну ідентифікацію стану та особливостей використання оборотного капіталу підприємства.

Отже, аналіз сприяє формуванню альтернативних сценаріїв розвитку та відповідних їм управлінських рішень у сфері оптимізації структури оборотного капіталу та джерел його формування, підвищення ефективності використання з метою реалізації стратегічного плану розвитку підприємства в цілому [23, с. 38].

Аналіз власного оборотного капіталу для забезпечення раціональності його організації повинен, на нашу думку, бути організованим відповідно до наступних принципів:

– комплексності – передбачає всебічний розгляд власного оборотного капіталу з урахуванням його складності та поліструктурності;

– системності – при аналізі доцільно враховувати, що власного оборотний капітал підприємства є складовою його потенціалу в цілому, водночас, характеризується власною складною структурою;

– достовірності – результати аналізу мають відповідати дійсності та об'єктивно характеризувати стан та ефективність використання власного оборотного капіталу підприємства;

– повноти – інформація, сформована в результаті аналізу, має відповідати інформаційним потребам керівництва підприємства;

– релевантності – результати аналізу повинні бути своєчасними та забезпечувати гнучкість управління в умовах нестабільного ринкового середовища;

– економічності – результати від проведення аналізу повинні перевищувати витрати на його організацію.

Зрозуміло, що зазначений перелік принципів організації аналізу

власного оборотного капіталу не є вичерпним та може бути доповненим іншими положеннями, проте, вважаємо, що дотримання вищерозглянутих принципів є критичним з точки зору раціональної організації аналітичної діяльності.

Виходячи з ключових завдань аналізу, напрямами його здійснення на підприємстві, на думку С. М. Гоцуляк, є наступні:

- дослідження темпів змін розміру та структури власного оборотного капіталу підприємства (горизонтальний та вертикальний аналіз);
- аналіз джерел формування власного оборотного капіталу;
- визначення рівня ефективності використання власного оборотного капіталу;
- виявлення впливу факторів на процеси формування та використання власного оборотного капіталу підприємства (факторний аналіз) [24, с. 41].

Напрями аналізу визначають послідовність його проведення на підприємстві. При цьому одним з ключових етапів аналізу власного оборотного капіталу є визначення рівня ефективності його використання.

1.3. Показники ефективності використання власного оборотного капіталу

Для вітчизняних суб'єктів господарювання ефективно використання оборотного капіталу є одним із ключових елементів ведення господарської діяльності, оскільки одночасно забезпечує ліквідність та рентабельність бізнесу. Водночас неефективне використання оборотних коштів призводить до заборгованості по оплаті праці, простоїв виробничих потужностей, несвоєчасних розрахунків із бізнес-партнерами тощо. Отже, для керівництва підприємства важливо об'єктивно та всебічно оцінити ефективність формування й використання оборотних коштів.

Методичні підходи до аналізу власного оборотного капіталу, зокрема ефективності його використання наявні в працях багатьох авторів. На законодавчому рівні також визначені основні показники, за якими здійснюється оцінювання ефективності використання оборотного капіталу підприємства. Таким чином, Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [25] передбачено розрахунок показників ефективності формування та використання оборотних активів в складі показників фінансової стійкості. Зокрема, виокремлюють:

- коефіцієнт забезпечення власними засобами;
- оборотність коштів у розрахунках, обороти;
- час обороту коштів у розрахунках, днів;
- оборотність запасів, оборотів;
- час обороту запасів, днів;
- час обороту кредиторської заборгованості, днів;
- тривалість операційного циклу;
- тривалість фінансового циклу;
- коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості;
- оборотність власного капіталу;
- оборотність сукупного капіталу;
- коефіцієнт стійкості економічного росту;
- поточна платоспроможність.

У Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, визначено, що основними показниками, що відображають ефективність використання фінансових ресурсів, вкладених в оборотні активи, є:

- коефіцієнт оборотності активів,
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості,

- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості,
- строк погашення кредиторської заборгованості,
- коефіцієнт оборотності матеріальних запасів [26].

Результати діагностики власного оборотного капіталу дозволяють правильно планувати та управляти власним оборотним капіталом. У цьому аспекті в працях, що присвячені управлінню оборотним капіталом, основними показниками ефективності власного оборотного капіталу є коефіцієнт обертання оборотного капіталу, тривалість обертання оборотного капіталу, коефіцієнт завантаження оборотного капіталу, рентабельність оборотного капіталу, абсолютне та відносне вивільнення оборотного капіталу.

У працях Л. М. Драгун пропонується аналіз ефективності використання власного оборотного капіталу підприємства вести у двох напрямках:

- 1) традиційний аналіз абсолютних і відносних показників;
- 2) якісний, кількісний і факторний аналіз [27].

Цей підхід є найбільш прийнятним, оскільки пропонується діагностика власного оборотного капіталу за рахунок різного роду показників, як абсолютних, так і відносних.

І. О. Бланк у своїх працях пропонує здійснювати аналіз власного оборотного капіталу за показниками ділової активності, що дозволяє виявити як швидко обертаються фінансові ресурси підприємства, вкладені в його поточні активи [28]. Підсумовуючи вищезазначене, варто говорити про те, що аналіз оборотних активів пропонується проводити за показниками ділової активності.

Окремі з авторів, подають ще показники рентабельності. Зокрема, С.Ф. Покропивний і багато інших економістів для аналізу ефективності використання власного оборотного капіталу пропонують розраховувати показник рентабельності оборотних засобів як відношення прибутку від реалізації продукції до розміру оборотних засобів [29].

Проте, варто відмітити, що усі підходи різняться між собою і не дозволяють провести комплексний аналіз. Відсутність цілісної методики до

діагностики оборотних коштів не дозволяє в динаміці прослідкувати зміну обсягів оборотних коштів та ефективності їх споживання у виробничому процесі. Це обумовило потребу в розкритті методики діагностики оборотних коштів на кожному етапі її здійснення.

Основними завданнями діагностики власного оборотного капіталу є:

- виявлення резервів підвищення ефективності їх використання та прискорення обертання;
- виявлення змін в складі та структурі власного оборотного капіталу в динаміці;
- оцінювання рівня ділової активності підприємства;
- визначення джерел фінансування власного оборотного капіталу в сучасних умовах;
- визначення потреби в додаткових коштах для фінансування оборотних активів;
- розрахунок частки ліквідних, швидко-, та повільноліквідних активів;
- виявлення факторів впливу на показники оборотності власного оборотного капіталу та їх негативну зміну;
- розробка управлінських рішень та їх реалізація.

На початковому етапі визначаються основні цілі, що повинні бути досягнуті у процесі діагностики. До пріоритетних цілей належать: виявлення резервів підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу і розробка управлінських рішень; визначення стану використання власного оборотного капіталу, для встановлення рівня фінансового стану, інвестиційної привабливості кредитоспроможності підприємства; формування висновків щодо використання майнових цінностей підприємства та інше

У процесі діагностики власного оборотного капіталу варто застосовувати як формалізовані, так і неформалізовані методи.

До формалізованих методів належать:

- 1) факторний (застосовується у процесі визначення впливу факторів на зміну вартості оборотних активів та ефективності їх використання),
- 2) математичний (застосовується у процесі використання прийомів елімінування для визначення кількісного впливу факторів на коефіцієнти оборотності оборотних активів),
- 3) статистичний (використовується кореляційно регресійний аналіз для прогнозування майбутніх обсягів власного оборотного капіталу та показників ефективності їх використання),
- 4) стратегічний (АВС-аналіз, бенчмаркінг),
- 5) фінансово-економічний (розрахунок коефіцієнтів ділової активності),
- 6) економіко-математичне моделювання (застосовується при побудові моделей планування власного оборотного капіталу на основі діагностики їх обсягу і складу).

Неформалізовані методи носять суб'єктивний характер і побудовані на логічному мисленні та творчому підході особи, що здійснює діагностику. До неформалізованих методів належать експертний, соціологічний, морфологічний, рейтинговий, моніторинг, логічне моделювання, фундаментальний.

Основними джерелами інформації для діагностики власного оборотного капіталу є фінансова звітність підприємства (баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності) і бухгалтерські документи, у яких відображається надходження та використання (переведення у виробництво) запасів, наявність, списання та погашення дебіторської заборгованості, виписки із банківських рахунків про обсяги коштів.

Діагностика власного оборотного капіталу повинна розпочинатись із аналізу абсолютних розмірів оборотних коштів та визначення їх абсолютного і відносного відхилення в динаміці. Для прийняття управлінських рішень найбільш достовірним є проведення аналізу як мінімум за 5 попередніх років. Важливим аспектом є проведення аналізу структури власного оборотного

капіталу у динаміці, що дозволяє отримати інформацію про дольову участь абсолютно ліквідних, повільноліквідних та швидколіквідних активів в складі оборотного капіталу.

У ході діагностики власного оборотного капіталу за видами необхідно здійснити їх розподіл, а пізніше в динаміці провести аналіз змін. Це дозволить виявити, яким чином змінився склад власного оборотного капіталу, джерела їх формування та визначити, яким чином, це пов'язано з діяльністю господарюючого суб'єкта.

Оцінка ефективності використання оборотного капіталу, згідно із Н.О. Семенюк, передбачає наступне:

- аналіз ефективності грошової складової оборотного капіталу (показники оборотності, завантаження, тривалості обороту та рентабельності оборотних активів, дебіторської заборгованості та грошових коштів);
- аналіз ефективності матеріальної складової (показники оборотності, місткості, ефективності використання запасів);
- аналіз ризиковості оборотного капіталу (показники ліквідності, структура оборотних активів з точки зору ризику їх вкладення) [20, с. 178].

Отже, основними показниками, що відображають ефективність використання власного оборотного капіталу, є коефіцієнти ділової активності та рентабельності. Показники ділової активності подано в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Показники ділової активності підприємства

Назва показника	Порядок розрахунку	Позитивна зміна показника в динаміці
1	2	3
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	Відношення чистої виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості оборотних активів	Збільшення
Тривалість одного обороту оборотних засобів, днів	Відношення часової бази (кількість днів в році, місяці, кварталі) до коефіцієнта оборотності оборотних засобів	Зменшення
Коефіцієнт оборотності запасів	Відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості запасів	Збільшення

Продовження табл. 1.4

1	2	3
Тривалість одного обороту запасів, днів	Відношення часової бази (кількість днів в році, місяці, кварталі) до коефіцієнта оборотності запасів	Зменшення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Відношення чистої виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги	Збільшення
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів	Відношення часової бази (кількість днів в році, місяці, кварталі) до коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості	Зменшення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги	Збільшення
Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості, днів	Відношення часової бази (кількість днів в році, місяці, кварталі) до коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості	Зменшення
Тривалість операційного циклу, днів	Сума кількості днів обертання запасів та дебіторської заборгованості	Зменшення
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	Відношення середньорічної вартості оборотних активів до чистої виручки від реалізації продукції	Зменшення

Окрім показників ділової активності, для оцінки ефективності використання власного оборотного капіталу варто розраховувати рентабельність оборотних активів та коефіцієнт ефективності використання оборотних коштів. Рентабельність оборотних активів характеризує ефективність використання оборотних активів і показує, скільки копійок чистого прибутку за певний період часу отримується на одну гривню вартості оборотних активів. Він розраховується як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості оборотних активів, помножене на сто відсотків. Збільшення цього показника відображає зростання ефективності використання оборотного капіталу, тобто збільшується обсяг чистого прибутку на кожен гривню, вкладену в оборотні засоби.

Коефіцієнт ефективності використання власного оборотного капіталу показує, скільки на одну гривню середньорічної вартості нормованих оборотних активів припадає гривень прибутку від продажу товарної продукції. Він визначається відношенням прибутку від продажу товарної

продукції до середньорічної вартості нормованих оборотних активів. Чим більший цей показник, тим ефективніше використовуються оборотні активи підприємства [31].

Вагомими показниками, що розраховуються у процесі діагностики, є абсолютне та відносне вивільнення власного оборотного капіталу. За допомогою цих показників визначається вплив обсягу реалізації продукції та швидкості обертання оборотних активів на зміну їх розміру (потреби).

Зауважимо, що розрахунок зазначеної системи показників забезпечує повну інформацію щодо особливостей використання окремих складових оборотного капіталу, проте, дотримання принципу системності ставить наголос на необхідності формування інтегрального підходу до оцінювання. Вважаємо, на особливу увагу заслуговує запропонований Н. Ю. Соломіною алгоритм, що передбачає розрахунок трирівневої системи інтегральних показників.

До інтегральних показників першого рівня відносяться: показники фінансової стійкості, прийнятності середньозваженої вартості джерел фінансування оборотного капіталу, достатності оборотного капіталу, ліквідності, активності та раціональності використання, інфляційної захищеності оборотного капіталу. Кожен із зазначених інтегральних показників передбачає, у свою чергу, розрахунок від 4 до 6 часткових показників.

До інтегральних показників другого рівня відносяться інтегральний показник оцінки формування оборотного капіталу та інтегральний показник оцінки використання оборотного капіталу, що визначаються на основі показників першого рівня.

На третьому рівня визначається інтегральний показник оцінки управління оборотним капіталом, що являє собою узагальнену характеристику якості та раціональності управлінських рішень у сфері формування та використання оборотного капіталу підприємства [32, с. 72-74].

Визначення зазначеного інтегрального показника сприятиме реалізації принципів системності та комплексності, а також надаватиме характеристику ефективності управління оборотним капіталом в цілому

Особливої уваги в процесі оцінки ефективності використання оборотних коштів заслуговує факторний підхід, який дає змогу ідентифікувати фактори, за рахунок яких відбуваються зміни показника рентабельності оборотного капіталу, що поліпшує процес вибору господарських рішень.

У сучасній науковій літературі існує досить багато підходів до оцінки ефективного використання оборотного капіталу: коефіцієнтний, факторний, кореляційно-регресійний тощо.

Найбільш інформативним є факторний аналіз, який дає змогу дослідити, за рахунок яких факторів відбуваються ті чи інші зміни показника рентабельності оборотного капіталу, а також виявити внутрішні резерви підвищення ефективного використання оборотного капіталу для більш повного та раціонального капіталу, а також виявити внутрішні резерви підвищення ефективного використання оборотного капіталу для більш повного та раціонального використання потенціалу підприємства [33].

Факторний аналіз передбачає розкладання базових формул розрахунку за кількісними та якісними характеристиками. Іншими словами, відбувається побудова багатофакторної залежності з подальшим аналізом впливу кожного окремого фактора на кінцевий результат [34].

Найбільш відомою факторною моделлю для оцінки рентабельності оборотних коштів є двохфакторна модель Du Pont, яка описується за допомогою наступної формули [35, с. 105].

$$\text{Рентабельність оборот. коштів} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Виручка}} \times \frac{\text{Виручка}}{\text{Оборотні кошти}}, \quad (1.4)$$

Однак ураховуючи те, що ця модель була розроблена у першій половині ХХ ст. для аналізу оборотних коштів суб'єктів господарювання США, то для

аналізу вітчизняних підприємств доцільніше використовувати розробки вчених країн СНД, наприклад В.Г. Когденко.

Модель В.Г. Когденко є дещо видозміненим варіантом моделі Du Pont і описується за допомогою наступної формули.

$$\begin{aligned} & \text{Рентабельність оборот. капіталу} = \\ & = \frac{\text{Оборотні кошти}}{\text{Оборотний капітал}} \times \frac{\text{Виручка}}{\text{Оборотні кошти}} \times \frac{\text{Прибуток}}{\text{Виручка}}, \end{aligned} \quad (1.5)$$

Із наведених даних видно, що рентабельність оборотного капіталу (return on working capital – ROWC) визначається за допомогою трьох факторів:

1) мультиплікатора оборотного капіталу як відношення оборотних коштів до оборотного капіталу; зростання цього фактору забезпечується збільшенням кредиторської заборгованості як джерела фінансування оборотних коштів;

2) коефіцієнта оборотності оборотних коштів, який характеризує ділову активність підприємства;

3) рентабельності продажів, яка відображає рівень конкурентоспроможності продукції [36, с. 98].

Своєю чергою, вплив кожного з факторів можна деталізувати на впливі їх структурних елементів. Наприклад, аналізуючи зміну такого фактору, як рентабельність продаж, зазначимо, що вона являє собою суму змін прибутку та виручки (рис. 1.2) [34].

Зазначимо, що на відміну від моделі Du Pont В.Г. Когденко замінює термін «оборотні кошти» на «оборотний капітал», який розраховується як різниця між оборотними коштами та кредиторською заборгованістю. На нашу думку, такий підхід є об'єктивним для аналізу ефективності використання оборотного капіталу вітчизняних підприємств, оскільки дає змогу врахувати залежність підприємства від постачальників ресурсів.

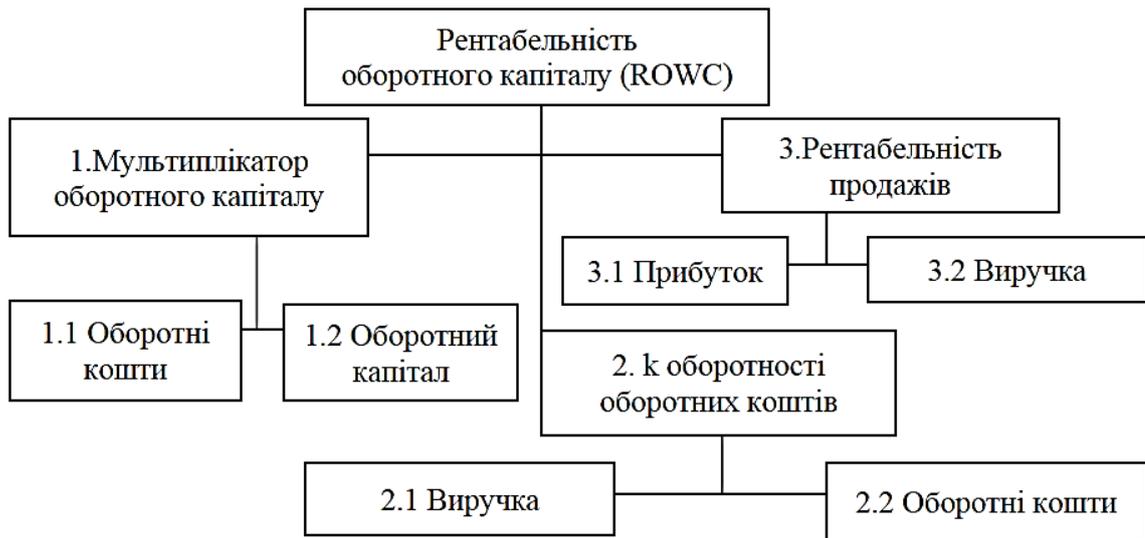

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема впливу факторів та їх елементів на рентабельність оборотного капіталу згідно моделі В.Г. Когденко

Вплив будь-якого фактору на результуючий показник мультиплікативної моделі можемо визначити за допомогою методу абсолютних різниць на основі прийому елімінування. Цей метод дає змогу уникнути впливу всіх інших факторів окрім одного, вплив якого оцінюється в даний момент [37, с. 31]. Розглянемо порядок аналітичних розрахунків на прикладі трьохфакторної мультиплікативної моделі. Розрахунок впливу окремих факторів на результуючий показник цієї моделі відображає наступна формула.

$$\begin{aligned}
 \Delta y_a &= \Delta a \times b_0 \times c_0 \\
 \Delta y_b &= a_1 \times \Delta b \times c_0 \\
 \Delta y_c &= a_1 \times b_1 \times \Delta c
 \end{aligned}
 \quad (1.6)$$

де, Δy_a , Δy_b , Δy_c – зміна результуючого показника у під впливом факторів a , b , c .

Вплив структурних елементів певного фактора на його зміну доцільно розраховувати за допомогою методу пропорціонального ділення на основі наступної формули [37, с. 167].

$$\begin{aligned} \Delta y_a &= \frac{\Delta y_{\text{ЗАГАЛЬНА}}}{\Delta a + \Delta b + \dots \dots \dots \Delta n} \times \Delta a \\ \Delta y_b &= \frac{\Delta y_{\text{ЗАГАЛЬНА}}}{\Delta a + \Delta b + \dots \dots \dots \Delta n} \times \Delta b \quad , \\ \Delta y_n &= \frac{\Delta y_{\text{ЗАГАЛЬНА}}}{\Delta a + \Delta b + \dots \dots \dots \Delta n} \times \Delta n \end{aligned} \quad (1.7)$$

де, Δy_a , Δy_b , Δy_n – зміна фактора у під впливом його структурних елементів a, b, n.

Відповідно до цієї формули, зміна впливу фактора дорівнює сумі змін усіх його структурних елементів.

У рамках розглянутого факторного підходу схему управління ефективного використання оборотного капіталу правомірно представити в наступному вигляді (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Схема управління ефективністю власного оборотного капіталу в рамках факторного підходу

Відповідно до неї, слід розрізняти п'ять послідовних етапів оцінки використання оборотних коштів. На першому слід розрахувати зміну рентабельності оборотного капіталу внаслідок впливу факторів, включених до мультиплікативної моделі. На другому – виокремити най значущіші фактори та їх елементи. На третьому – розробити управлінські рішення відповідно до отриманих результатів. На четвертому – відкоригувати раніше розроблені управлінські рішення з урахуванням таких функціональних аспектів оборотних коштів, як інтенсивність використання, відповідність джерел фінансування та напрямів використання, відповідність структурних елементів

їх оптимальним значенням тощо. Цей етап є фундаментальним під час управління ефективністю використання оборотного капіталу, оскільки є очевидним, що зростання рентабельності за рахунок утрати фінансової стійкості, надмірного накопичення запасів або дебіторської заборгованості зменшення оборотності оборотного капіталу призведе до погіршення фінансового стану підприємства. На заключному, п'ятому, етапі потрібно провести повторний розрахунок ROWC і факторів впливу на неї та перевірити досягнення поставлених цілей [38].

Отже, дослідивши еволюцію поглядів різних науковців на трактування категорії «оборотний капітал», можна систематизувати їх бачення у три основні підходи. Відповідно до першого підходу оборотний капітал розглядається як грошові ресурси, вкладені до оборотних фондів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації виготовленої продукції. Представники другого підходу описують оборотний капітал як вкладені в діяльність підприємства фінансові ресурси, які використовуються протягом одного операційного циклу. На думку представників третього підходу, це – мобільні активи, які використовуються підприємством у процесі здійснення своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу.

У результаті запропоноване таке визначення: оборотний капітал – це сукупність майнових цінностей, які є джерелом фінансування оборотних активів підприємства та обслуговують його поточну виробничо-господарську діяльність з метою забезпечення досягнення ліквідності, фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності підприємства.

Встановлено, що аналіз рентабельності власного оборотного капіталу підприємств доцільно проводити за допомогою мультиплікативної моделі В.Г. Когденко, яка враховує три фактори впливу: мультиплікатор оборотного капіталу, коефіцієнт оборотності оборотних коштів та рентабельність

продажів. У процесі дослідження було виявлено, що саме коефіцієнт оборотності оборотних коштів є найбільш значущим фактором впливу на рентабельність оборотного капіталу. Серед структурних елементів факторів впливу найбільш значущими є оборотні кошти, виручка та EBITDA.

Для оцінювання ефективності використання власного оборотного капіталу підприємств застосовують певні показники, а для підвищення ефективності – відповідні конкретні заходи. Ефективність використання власного оборотного капіталу характеризується швидкістю його обігу, обіговістю. Пришвидшення обіговості цих коштів зумовлює: по-перше, збільшення обсягу продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства; по-друге, вивільнення частини коштів і завдяки цьому – створення додаткових резервів для розширення виробництва. Ефективність використання оборотних коштів вимірюється системою показників, що включає показники ділової активності та рентабельності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПРАТ «ФІРМА «ПОЛТАВПИВО»

2.1. Аналіз фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Пивна індустрія займає значну нішу в усій переробній промисловості України. Вона є прибутковою не лише для інвесторів та безпосередніх виробників, а й для держави. Останнє полягає в тому, що пивоварні підприємства є великими платниками податків, а, враховуючи специфіку продукту, і місцевих зборів.

Останні 6 років пивний ринок в Україні перебуває у складному становищі, про що свідчить динаміка розвитку галузі. В пивоварній галузі спостерігається поступове падіння виробництва. Причини скорочення продажів очевидні – складна макроекономічна ситуація в країні, девальвація національної валюти, зниження купівельної спроможності населення. В період 2012–2019 рр. обсяги виробництва пива скоротилися з 300,5 до 180,2 млн дал. (рис. 2.1).

Починаючи з 1 липня 2015 року українські виробники пива почали зазнавати істотних збитків, пов'язані з тим, що пиво було прирівнено до алкогольних напоїв. Підняття цін на пиво сприяло підвищенню акцизної ставки на 100% (за період з 2014 року ставка акцизу зросла з 0,78 грн / л до 2,48 грн / л).

Тим не менш, на сьогоднішній день пивний ринок є одним з найбільш швидкозростаючих споживчих ринків України.

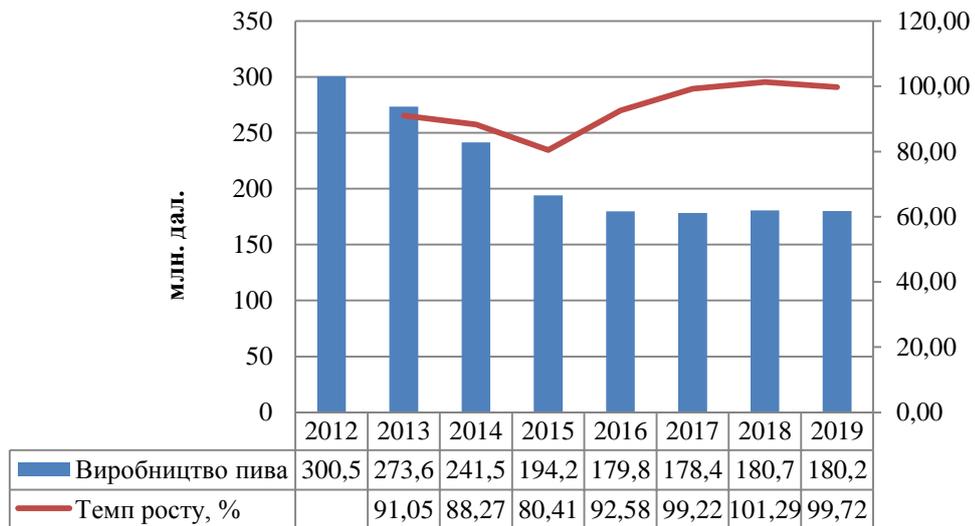

Рис. 2.1. Динаміка виробництва пива в Україні за 2012 –2019 рр. в натуральному виразі, млн. дал.

*Джерело: Розроблено автором

Перспективним представником галузі пивоваріння є компанія ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Приватне акціонерне товариство «Фірма «Полтавпиво» є юридичною особою, створеною відповідно до законодавства України. У 1993 році фондом комунального майна була дозволена приватизація державного майна орендного Полтавського пивзаводу. Наказом фонду комунального майна області в 1993р. були затверджені план приватизації та акт оцінки вартості майна Орендного підприємства. Організація орендарів Полтавського пивзаводу купила державне майно цілісного майнового комплексу Полтавського орендного пивзаводу.

Того ж 1993 року розпорядженням міськвиконкому орендне підприємство Полтавський пивзавод виключено з реєстру в зв'язку з його перереєстрацією в колективну виробничо-торговельну фірму «Полтавпиво». Розпорядженням міськвиконкому в 1995 р. колективна виробничо-торгова фірма «Полтавпиво» виключена з реєстру в зв'язку з її перереєстрацією в закрите акціонерне товариство «Фірма «Полтавпиво», яке стало правонаступником колективної виробничо-торговельної фірми «Полтавпиво».

У 2011 році у зв'язку з приведенням діяльності підприємства у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» на загальних зборах акціонерів прийнято Рішення про зміну найменування Товариства на публічне акціонерне товариство «Фірма «Полтавпиво». У 2017 році підприємство змінило форму власності та стало приватним.

Повне найменування підприємства: Приватне акціонерне товариство «Фірма Полтавпиво».

Скорочена назва: ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Місце знаходження: 36008, м. Полтава, Октябрський р-н, вул.Фрунзе, 160.

Статутний капітал підприємства станом на травень 2020 р. становить 67416310,5 грн.

Ефективну діяльність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» протягом тривалого періоду часу та стабільність товариства на ринку пивоваріння забезпечує ефективна організаційна структура лінійно-функціонального типу.

Лінійно-функціональна організаційна структура являє собою комбінацію лінійної та функціональної структур. В основу такої структури покладено принцип розподілення повноважень і відповідальності за функціями та прийнятті рішень по вертикалі. Лінійно-функціональна структура дозволяє організувати управління за лінійною схемою, а функціональні підрозділи допомагають лінійним керівникам у вирішенні відповідних управлінських функцій [44].

Організаційна структура ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» складається з виробничих ділянок та органів управління самостійного підприємства (рис. 2.2).

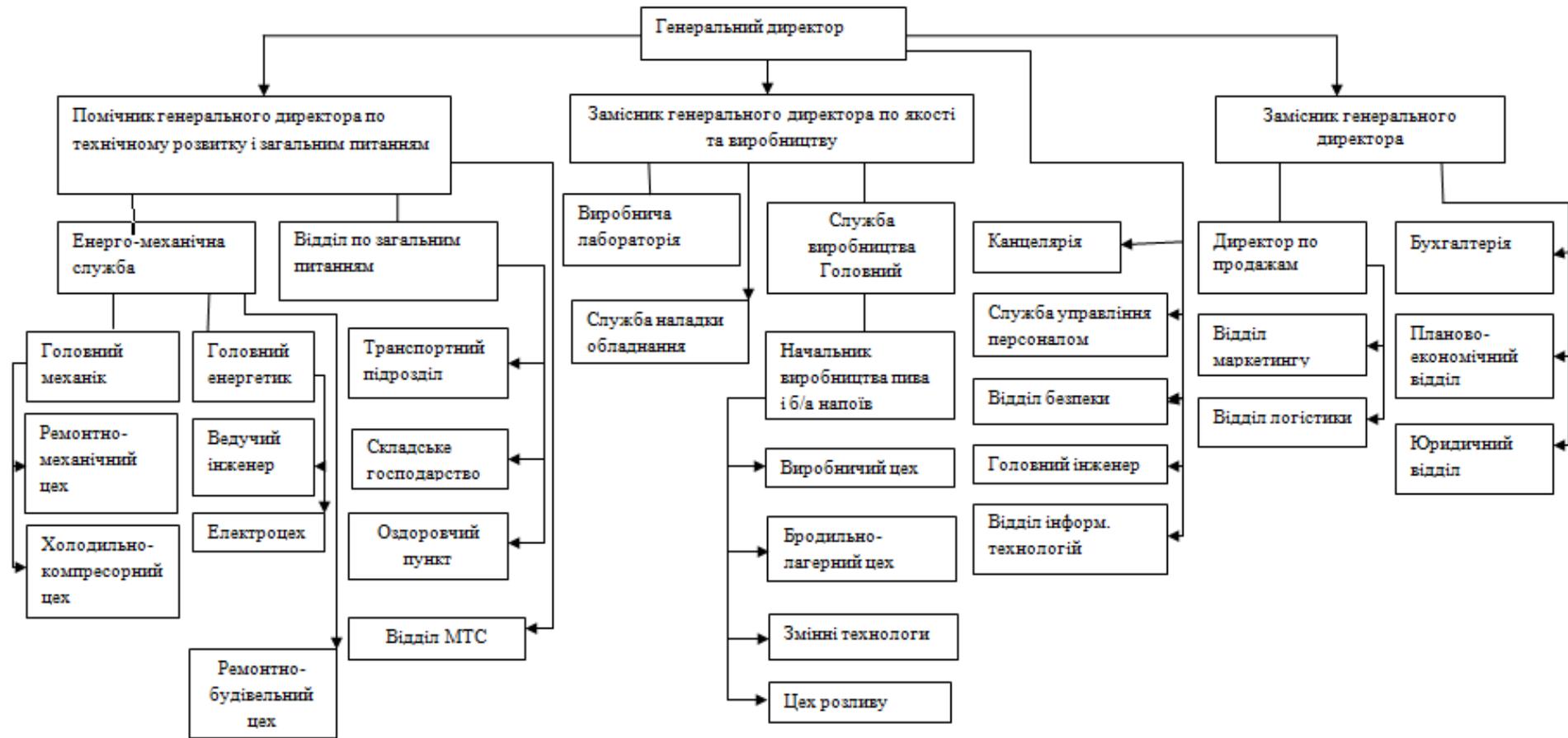

Рис. 2.2. Організаційна структура ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Основними видами діяльності Приватного акціонерного товариства «Фірма «Полтавпиво» є:

- виробництво пива;
- виробництво безалкогольних напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки;
- інші спеціалізовані будівельні роботи;
- роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах.

Асортимент продукції Компанії постійно розширюється. На цей час підприємство пропонує пиво 25 найменувань та 14 видів безалкогольних напоїв. Кожен з них має свій особливий, оригінальний, гармонічний смак та аромат.

Сезонні зміни досить помітно впливають на роботу підприємства. Виробництво пива і безалкогольних напоїв влітку зростає в декілька разів в порівнянні з зимовими місяцями. Квас виготовляється лише в літній період.

Основними ринками збуту є центральний, східний і південний регіони України. Продукція реалізується в 23 областях України, а також відправляється на експорт, а саме до Ізраїлю, Білорусі, Германії, Польщі, Грузії та Китаю.

До основних ризиків в діяльності компанії відносяться зміни у законодавстві стосовно акцизного збору та інших податків, а також нестабільна політична ситуація в Україні. Заходами товариства щодо зменшення ризиків, захисту своєї діяльності, розширення виробництва та ринків збуту є збільшення термінів придатності напоїв і розробка нових видів продукції та розширення ринків збуту.

ПАТ «Фірма «Полтавпиво» здійснює збут продукції через дистриб'юторські компанії, які в свою чергу реалізують продукцію через національні та локальні мережі, лінійний роздріб – це фасована продукція. Продукція в кег-тарі реалізується через кафе, бари та ресторани. Продукція продається в гіпермаркетах, мінімаркетах, павільйонах, кіосках, лотках і т. ін.

Конкуренція з боку таких міцних товаровиробників, як «САН ІнБев

Україна», «Carlsberg Ukraine», «Оболонь» стимулює компанію до роботи в нових сегментах ринку, впровадження нових технологій та нових товарів. Основні конкуренти ПАТ «Фірма «Полтавпиво» в галузі є «САН ІнБев Україна», «Carlsberg Ukraine», «Оболонь», «Перша Приватна Броварня». Перспективні плани розвитку товариства охоплюють питання розширення ринку збуту, розробку нових видів продукції, укріплення маркетингової політики та покриття всіх цінових сегментів.

Для того щоб охопити значну долю ринку підприємство повинно розширювати виробничий потенціал та модернізувати обладнання. В цілому потужності по наливу при однозмінному графіку роботи 456 тис. дал за місяць або 5472 тис. дал за рік.

Оскільки ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є виробничим підприємством, то надзвичайно важливим аспектом його діяльності є аналіз фінансового стану.

Аналіз фінансового стану являє собою комплекс дій щодо вивчення й аналізу результатів фінансово-господарської діяльності організацій, підприємств, фірм з метою визначення ступеня ефективності використання основних фондів і оборотних коштів для реалізації програм (статутних завдань) організацій, установ, виявлення можливих недоліків, порушень, невикористаних резервів підвищення результативності діяльності [44].

Аналіз фінансового стану передбачає вивчення раціональності формування й використання власних, запозичених та залучених коштів, відповідність сум власних оборотних коштів потребам у них. Виявляються причини недостатнього залучення джерел надходження прибутків, наявність невикористаних оборотних коштів та можливості їх мобілізації, наявність і рух запасів товарно-матеріальних цінностей, джерела їх утворення, ефективність використання кредиту і його матеріальне забезпечення. Оцінюється стан розрахунків підприємства з бюджетом, банками, постачальниками, покупцями.

Основними завданнями аналізу фінансового стану правомірно визначити наступні.

1. Дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами.
2. Оцінювання фінансової стійкості підприємства.
3. Об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності і платоспроможності [45].

Дослідження структури та динаміки майна підприємства проводиться за допомогою складання агрегованого балансу підприємства.

Використовуючи порівняльний аналітичний баланс підприємства, складений на основі фінансової звітності (додатки А, Б, В), можна всебічно проаналізувати та оцінити структуру майна підприємства та джерел його формування (табл. 2.1).

На основі аналізу даних агрегованого балансу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр. можна зробити наступні висновки. Спостерігається позитивна динаміка зростання валюти балансу. Так, на протязі трьох років її величина збільшилася на 21907 тис. грн.

В структурі майна підприємства станом на 2019 рік необоротні активи становлять 37,63 % від розміру капіталу, в той час як оборотні активи – 62,37 %. Тобто структура активу балансу є «легкою».

Величина необоротних активів в 2018 році – на 2983 тис. грн. (або на 3,94 %), а в 2019 році – на 687 тис. грн. (або на 0,95%) Загалом можна зробити висновок, що на підприємстві прослідковується зменшення як показника необоротних активів в грошовому виразі, так і частки необоротних активів в структурі балансу підприємства, що є негативним фактором для виробничого підприємства, та може свідчити про зменшення виробничих потужностей, нестачу необхідного обладнання та устаткування. На підприємстві протягом 2017-2019 рр. прослідковується суттєве зростання зносу основних засобів (в 2019 р. – 68.8%), що є негативним фактором діяльності підприємства та є загрозою зниження якості продукції, підвищення її собівартості та безпечній роботи персоналу підприємства.

Агрегований баланс ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

АКТИВ	2017 рік		2018 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %	2018 рік		2019 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %
	Сума, тис грн	Питома вага, %	Сума, тис грн	Питома вага, %	сумі, тис грн	питомій вазі, %		Сума, тис грн	Питома вага, %	Сума, тис грн	Питома вага, %	сумі, тис грн	питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Необоротні активи (1095)	75 630	44,66	72647	41,95	-2983	-2,71	96,06	72647	41,95	71 960	37,63	-687	-4,32	99,05
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи (1000+...+1020)	75 628	44,66	72645	41,95	-2983	-2,71	96,06	72645	41,95	71 951	37,62	-694	-4,33	99,04
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	2	0,00	2	0,00	0	0,00	100,00	2	0,00	2	0,00	0	0,00	100,00
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
1.4. Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1050+...+1090)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
2. Оборотні активи (1195)	93 706	55,34	100 530	58,05	6824	2,71	107,28	100 530	58,05	119 283	62,37	18 753	4,32	118,65
2.1. Запаси (1100+1110)	45 925	27,12	50889	29,39	4964	2,26	110,81	50889	29,39	44 504	23,27	-6 385	-6,12	87,45
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+...+1155)	31 542	18,63	29358	16,95	-2184	-1,67	93,08	29358	16,95	36716	19,20	7 358	2,25	125,06
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	14 691	8,68	19035	10,99	4344	2,32	129,57	19035	10,99	37 423	19,57	18 388	8,58	196,60
2.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	7	0,00	0	0,00	-7	0,00	0,00	0	0,00	45	0,02	45	0,02	0
2.5. Інші оборотні активи (1180+...+1190)	1541	0,91	1248	0,72	-293	-0,19	80,99	1248	0,72	595	0,31	-653	-0,41	47,68
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (1200)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Всього майна (1300)	169 336	100,00	173 177	100,00	3841	0,00	102,27	173 177	100,00	191 243	100,00	18 066	0,00	110,43
ПАСИВ														
1. Власний капітал (1495)	90693	53,56	107396	62,02	16703	8,46	118,42	107396	62,02	137 114	71,70	29 718	9,68	127,67
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	38 871	22,95	19688	11,37	-19183	-11,59	50,65	19688	11,37	914	0,48	-18 774	-10,89	4,64
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	39 772	23,49	46093	26,62	6321	3,13	115,89	46093	26,62	53 215	27,83	7 122	1,21	115,45
3.1. Короткострокові кредити банків (1600)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
3.2. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	33430	19,74	38106	22,00	4676	2,26	113,99	38106	22,00	45137	23,60	7 031	1,60	118,45
3.3. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	6 342	3,75	7987	4,61	1645	0,87	125,94	7987	4,61	8728	4,56	741	-0,05	109,28
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (1700)	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Всього капіталу (1900)	169336	100,00	173177	100,00	3841	0,00	102,27	173177	100,00	191 243	100,00	18 066	0,00	110,43

Одночасно збільшення оборотних активів в структурі балансу свідчить про формування досить мобільної структури активів та сприяє збільшенню їх оборотності. Зростання оборотного капіталу повинно відбуватись на фоні зростання вартості основних засобів. Якщо умова порушується тривалий час, підривається виробнича база для нарощування обсягів продукції в майбутньому [46].

На досліджуваному підприємстві оборотні активи протягом 2017-2019 рр. збільшилися в цілому на 25577 тис. грн.

Зростання оборотних активів відбулося, в першу чергу, за рахунок збільшення грошових коштів на 29,57 % в 2018 і на 96,6 % в 2019 році. Факторами зростання оборотних коштів у 2018 році виступило збільшення розміру запасів на 10,81% у порівнянні з попереднім роком, а у 2019 році – дебіторської заборгованості на 25,06.

Збільшення розміру грошових коштів на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» засвідчує позитивні зміни фінансового стану підприємства, зростання абсолютної ліквідності та ділової активності підприємства. Зростання запасів у складі оборотних активів може свідчити про збільшення обсягів реалізації продукції, розширення масштабів діяльності і ріст ділової активності. проте існує ризик спаду активності підприємства, сповільнення оборотності оборотних активів, збільшення непродуктивних втрат, пов'язаних з псуванням, старінням запасів, зниженням ліквідності і т.п. [47].

Збільшення дебіторської заборгованості, з одного боку може свідчити про зростання активності в реалізації продукції, але з іншого боку збільшується сума коштів незадіяних у виробничому процесі і підвищується ризик утворення безнадійної дебіторської заборгованості.

Інші оборотні активи протягом досліджуваного періоду скоротилися майже втричі.

Динаміка та склад майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017-2019 рр. наведена на рисунку 2.3.

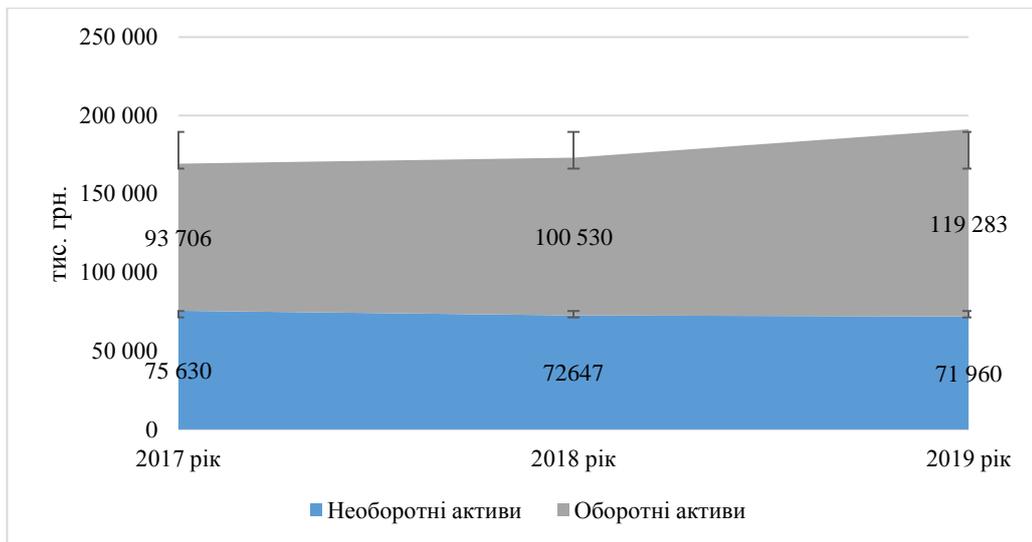

Рис. 2.3. Динаміка та структура майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017-2019 рр.

Розглядаючи джерела формування майна підприємства, слід відмітити позитивну динаміку зростання власного капіталу товариства. Так, протягом досліджуваного періоду абсолютна величина власного капіталу збільшилася на 46421 тис. грн. (на 18,42 % у 2018 р. та 27,67 % у 2019 р.). Частка власного капіталу також зростає і у 2019 році становить 71,7 % сукупного капіталу.

Зміна структури джерел формування майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр. зображена на рисунку 2.4.

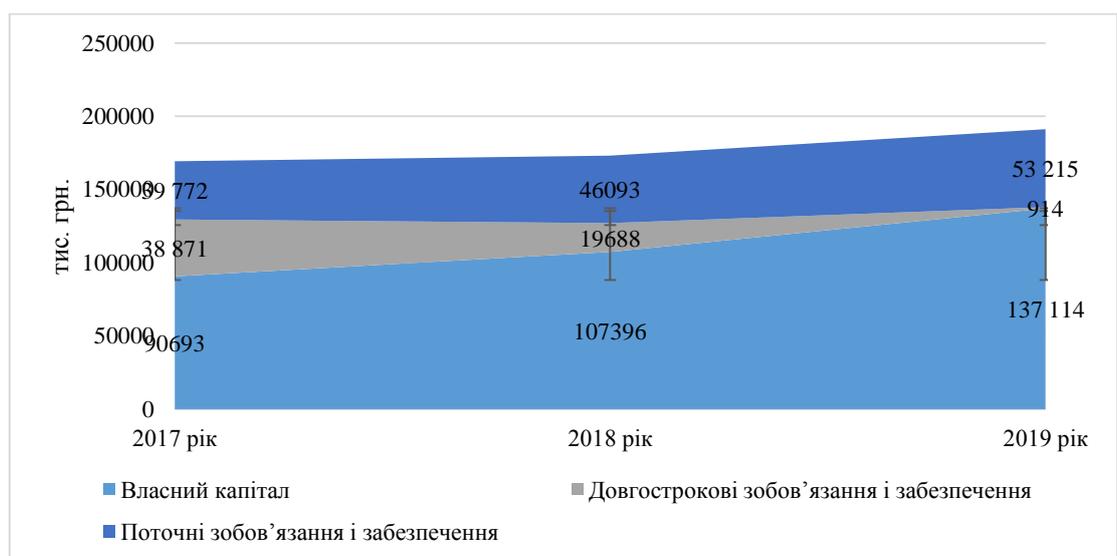

Рис. 2.4. Динаміка та структура джерел формування майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» 2017-2019 рр.

Збільшення величини власного капіталу свідчить про зменшення залежності підприємства від зовнішніх кредиторів, підвищення рівня фінансової стійкості і є свідченням ефективної діяльності.

Довгострокові зобов'язання ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» зменшуються протягом досліджуваного періоду. Так, в 2018 році їх величина скоротилась на 19183 тис. грн. (або на 49.45 %), а у 2019 році – до 914 тис. грн., що є суттєвим зменшенням і позитивно характеризує діяльність підприємства.

Протягом 2017–2019 рр. прослідковується збільшення величини поточних зобов'язань підприємства. Основною причиною збільшення поточних зобов'язань стало зростання кредиторської заборгованості підприємства. Зростання величини кредиторської заборгованості відбулося в наслідок збільшення обсягів виробництва і як наслідок збільшення закупівель сировини та матеріалів в борг. В даний момент це не є загрозою фінансово-економічній безпеці підприємства, проте неконтрольоване та безпідставне зростання даного показника збільшує ризик неплатоспроможності.

Загалом прослідковується покращення структури капіталу підприємства. Збільшення власного капіталу підприємства на фоні зменшення довгострокових зобов'язань свідчить про покращення рівня фінансової стійкості, та зменшення ризику неплатоспроможності. Проте зростання кредиторської заборгованості свідчить про нездатність підприємства вчасно розрахуватися з постачальниками, неефективному торгівельну політику та можливі збої в виробничому циклі [48].

Наступним етапом в оцінюванні фінансового стану ПрАТ «Фірма Полтавпиво» є аналіз фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності.

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. Цей ступінь незалежності можна оцінювати за різними критеріями:

- рівнем покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування;

- потенційною спроможністю підприємства покрити термінові зобов'язання мобільними активами);
- часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування [50].

Фінансова стійкість визначається раціональною забезпеченістю потреб будь-якого об'єкта фінансовими ресурсами для ефективної діяльності в ринкових умовах. Основними показниками фінансової стійкості підприємства є: наявність власних коштів підприємства в обороті, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт покриття запасів, коефіцієнт загальної заборгованості, коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу тощо [51].

Порядок розрахунку зазначених показників представлено в додатку Д. Результати аналізу показників фінансової стійкості підприємства відображені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники фінансової стійкості підприємства

Показник	2017	2018	2019	Нормативне значення	Відхилення	
					2018-2017	2019-2018
Наявність власних коштів підприємства в обороті	15063	34749	65154	-	230,69	187,50
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,77	0,73	0,72	0.7-0.9	94,81	98,63
Коефіцієнт автономії	0,54	0,62	0,72	0,5	114,81	116,13
Коефіцієнт фінансової залежності	1,87	1,61	1,39	2	86,1	86,34
Коефіцієнт фінансового ризику	0,87	0,61	0,39	0,5	70,11	63,93
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,59	0,51	0,48	0,4-0,6	86,44	94,12
Коефіцієнт покриття запасів	1,17	1,07	1,48	0,8	91,45	138,32
Коефіцієнт загальної заборгованості	0,46	0,38	0,28	0,5	82,61	73,68
Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу	1,15	1,63	2,53	1	141,74	155,21

Аналізуючи представлені показники, можна зробити наступні висновки.

Збільшення суми власного оборотного капіталу протягом досліджуваного періоду оцінюється позитивно, адже вказує на зменшення величини залученого капіталу та на зменшення фінансової залежності від зовнішніх кредиторів.

В продовж досліджуваного періоду показник фінансової стійкості знаходився в межах нормативного значення, що говорить про достатній рівень платоспроможності проте прослідковується негативна тенденція до зменшення показника.

Коефіцієнт фінансової автономії в продовж 2017–2019 рр. перевищував нормативне значення 0.5 (або 50%) та має тенденцію до зростання, що свідчить про те, що більшу половину фінансових ресурсів підприємства займає власний капітал.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалось зменшення показника фінансової залежності. Таким чином, у 2019 році на кожну гривню власних коштів припадає відповідно 1,39 залучених фінансових ресурсів. Значення показника знаходиться в нормативних межах, тому фінансові ризики компанії знаходяться на прийнятному рівні.

Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу впродовж всього досліджуваного періоду знаходиться на високому рівні, що свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів підприємства.

Коефіцієнт покриття запасів протягом 2017–2019 рр. перевищує нормативне значення, що свідчить про достатню кількість фінансових ресурсів для створення виробничих і інших запасів підприємства.

Коефіцієнт загальної заборгованості є одним із показників структури капіталу підприємства, відображає боргове навантаження на капітал підприємства. Зменшення даного показника протягом досліджуваного періоду є позитивним фактором діяльності підприємства і свідчить про зменшення фінансової залежності підприємства.

Протягом досліджуваного періоду показник співвідношення власного і залученого капіталу перевищував нормативне значення. Крім того, спостерігається тенденція до зростання показника, що свідчить про збільшення власного капіталу відносно залученого і характеризує підвищення рівня фінансової стійкості ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Результати обчислень показників фінансової стійкості відображені на рисунку 2.5.

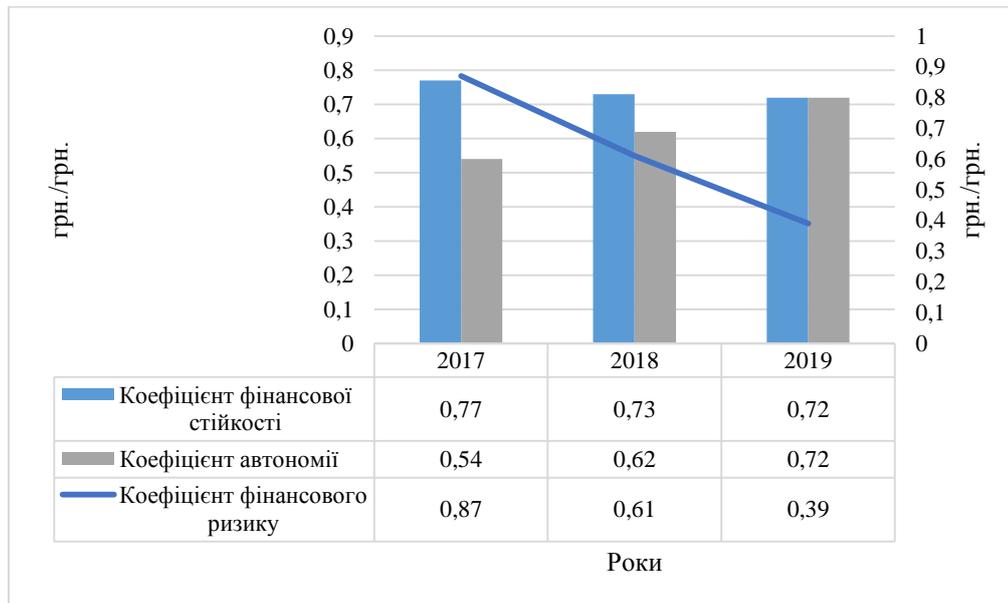

Рис. 2.5. Показники фінансової стійкості ПАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр.

Спираючись на наведені вище розрахунки можна стверджувати, що підприємство є фінансово стійким, щороку знижується залежність підприємства від позикових коштів.

Після визначення рівня фінансової стійкості доцільно дослідити ліквідність і платоспроможність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

При аналізі ліквідності підприємства використовують такі основні відносні показники як загальний коефіцієнт ліквідності (покриття), коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності [52].

Таблиця 2.3

Показники ліквідності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

Показник	2017	2018	2019	Відхилення	
				2018/2017	2019/2018
Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття)	2,38	2,15	2,24	-0,23	0,09
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,18	1,14	1,67	-0,04	0,53
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,37	0,41	0,7	0,04	0,29

Коефіцієнт покриття вимірює загальну ліквідність і показує якою мірою поточні зобов'язання забезпечуються поточними активами (скільки поточних активів припадає на 1 грн. поточних зобов'язань). Поточні активи повинні вдвічі перевищувати короткострокові зобов'язання. Нормативне значення виконується протягом досліджуваного періоду [53].

Тенденція до зростання прослідковується з показником швидкої ліквідності, що свідчить про підвищення можливості підприємства погасити свої поточні зобов'язання за рахунок високоліквідних активів протягом 30 днів.

У 2019 році показник абсолютної ліквідності підвищився до 0,7 за рахунок зростання величини грошових коштів (рис. 2.6).

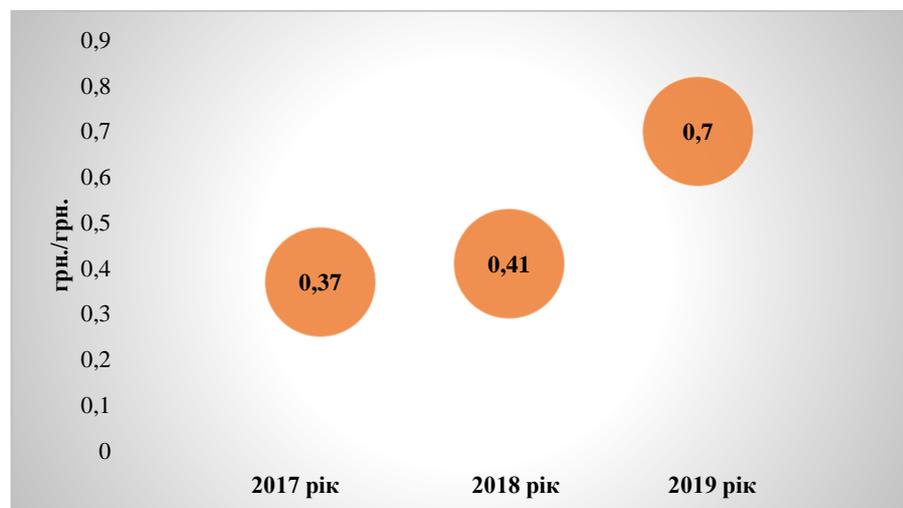

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнта абсолютної ліквідності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр.

Отже, в цілому підприємство є достатньо ліквідним за досліджуваний період, що підтверджують проаналізовані показники.

Для оцінки поточної платоспроможності на підприємстві розраховують:

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами (Кз), який має бути не нижчим за 0,5. Високе значення говорить про фінансову стійкість компанії і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії. І навпаки, значення нижче нормативного свідчить про значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів [54].

$$K_z = \frac{BOK}{OA} \quad (2.1)$$

Коефіцієнт загальної платоспроможності підприємства визначається як здатність покрити всі свої зобов'язання наявними активами. Нормальний фінансовий стан вважається, коли показник дорівнює 2,0–2,6.

$$K_{зп} = \frac{A}{З} \quad (2.2)$$

Для оцінки довготермінової платоспроможності розраховують коефіцієнт фінансового лівериджу (Кфл)

$$K_{фл} = \frac{ДЗ}{ВК} \quad (2.3)$$

Цей коефіцієнт характеризує можливість погашення довгострокових позик і здатність підприємства функціонувати тривалий час. Значне зростання величини позикового капіталу є ризиковим для підприємства [55].

Розраховані показники поточної платоспроможності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр. представлені на рисунку 2.7.

Рис. 2.7. Динаміка показників поточної платоспроможності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр.

За досліджуваній період можна спостерігати перевищення коефіцієнта забезпечення над нормативним значенням, окрім 2018 року. Це свідчить про достатнє забезпечення оборотних активів власними оборотними коштами і дозволяє проводити активну діяльність в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компанії.

Протягом 2017–2019 рр. значення коефіцієнта загальної платоспроможності знаходилося в межах нормативного значення, що свідчить про достатність ресурсів оборотних активів для погашення своїх поточних зобов'язань.

Впродовж досліджуваного періоду значення коефіцієнта фінансового левериджу значно знизилось, що є позитивним фактором в діяльності підприємство. Зменшення показника свідчить про зменшення фінансової залежності підприємство від кредиторів.

Загалом опираючись на проведені вище розрахунки можна зробити висновок, що ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є фінансово стійким, достатньо ліквідним і здатне забезпечити потреби в фінансах за рахунок власних коштів.

2.2. Оцінювання стану, структури та динаміки власного оборотного капіталу підприємства

Першим етапом дослідження оборотного капіталу підприємства є аналіз структури оборотних активів підприємства за їх видами. Це дозволяє оцінити основні тенденції у зміні складу оборотних активів та джерел їх фінансування (табл. 2.4).

Зростання оборотних активів відбулося, в першу чергу, за рахунок збільшення грошових коштів на 29,57 % в 2018 і на 96,6 % в 2019 році. Факторами зростання оборотних коштів у 2018 році виступило збільшення розміру запасів на 10,81% у порівнянні з попереднім роком, а у 2019 році – дебіторської заборгованості на 25,06.

Динаміка оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» представлено на рисунку 2.8.

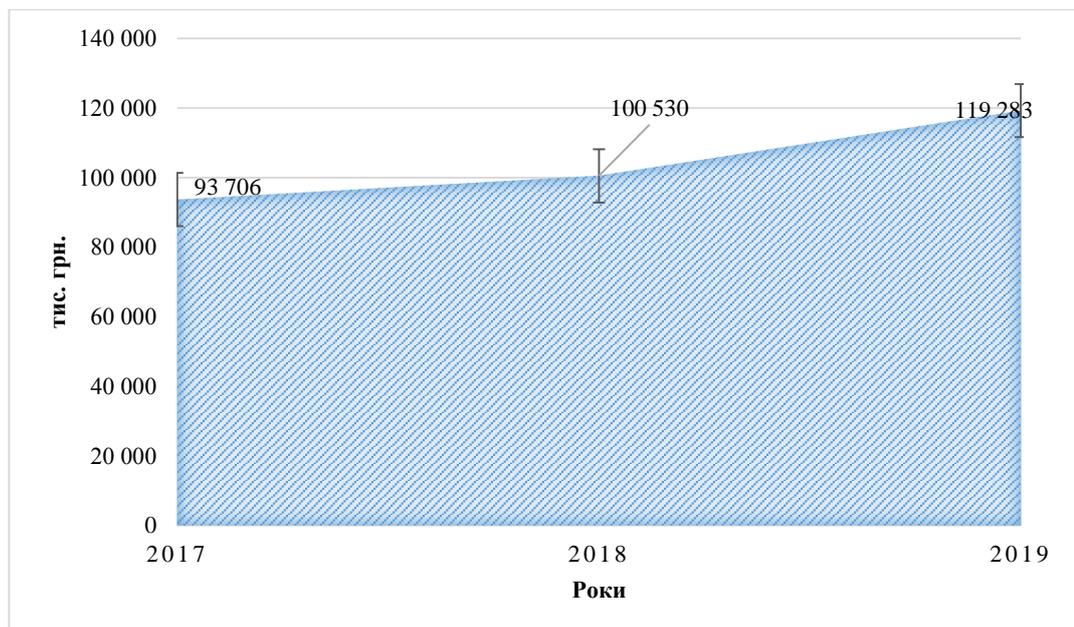

Рис. 2.8. Динаміка оборотних коштів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Як відомо, фінансовий стан підприємства значною мірою залежить від стану грошових коштів, які є наймобільнішою частиною оборотних активів.

Аналіз динаміки та структури оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 – 2019 роки

Елемент оборотних активів	2017 рік		2018 рік		Відхилення(+,-) в		Темпи зростання, %	2018 рік		2019 рік		Відхилення (+,-) в		Темпи зростання, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сумі, тис. грн.	Питомій вазі, %		Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сумі, тис. грн.	Питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Оборотні активи (1195)	93 706	55,34	100 530	58,05	6824	2,71	107,28	100 530	58,05	119 283	62,37	18 753	4,32	118,65
1.1. Запаси (1100+1110)	45 925	27,12	50889	29,39	4964	2,26	110,81	50889	29,39	44 504	23,27	-6 385	-6,12	87,45
1.2. Дебіторська заборгованість (1120+...+1155)	31 542	18,63	29358	16,95	-2184	-1,67	93,08	29358	16,95	36716	19,20	7 358	2,25	125,06
1.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	14 691	8,68	19035	10,99	4344	2,32	129,57	19035	10,99	37 423	19,57	18 388	8,58	196,60
1.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	7	0,00	0	0,00	-7	0,00	0,00	0	0,00	45	0,02	45	0,02	0
1.5. Інші оборотні активи (1180+1190)	1541	0,91	1248	0,72	-293	-0,19	80,99	1248	0,72	595	0,31	-653	-0,41	47,68

Сума грошових коштів повинна бути такою, щоб її вистачало для покриття всіх першочергових платежів. Збільшення коштів на рахунках у банку свідчить про зміцнення фінансового стану підприємства і в майбутньому вони будуть використані для розширення виробництва [32].

Збільшення розміру грошових коштів на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» засвідчує позитивні зміни фінансового стану підприємства, зростання абсолютної ліквідності та ділової активності підприємства. Зростання запасів у складі оборотних активів може свідчити про збільшення обсягів реалізації продукції, розширення масштабів діяльності і ріст ділової активності. проте існує ризик спаду активності підприємства, сповільнення оборотності оборотних активів, збільшення непродуктивних втрат, пов'язаних з псуванням, старінням запасів, зниженням ліквідності і т.п. [47].

Збільшення дебіторської заборгованості, з одного боку може свідчити про зростання активності в реалізації продукції, але з іншого боку збільшується сума коштів незадіяних у виробничому процесі і підвищується ризик утворення безнадійної дебіторської заборгованості.

Інші оборотні активи протягом досліджуваного періоду скоротилися майже втричі.

Структура та структурна динаміка оборотних коштів ПАТ «МТС Україна» представлена на рисунку 2.9.

Структура активів з низькою заборгованістю та високою часткою грошових коштів свідчить про позитивні зрушення в маркетинговій політиці підприємства, а також про переважно грошовий характер розрахунків. І навпаки, структура з високою часткою заборгованості та низькою часткою грошових коштів може свідчити про неблагополучний стан розрахунків з покупцями та іншими дебіторами [33].

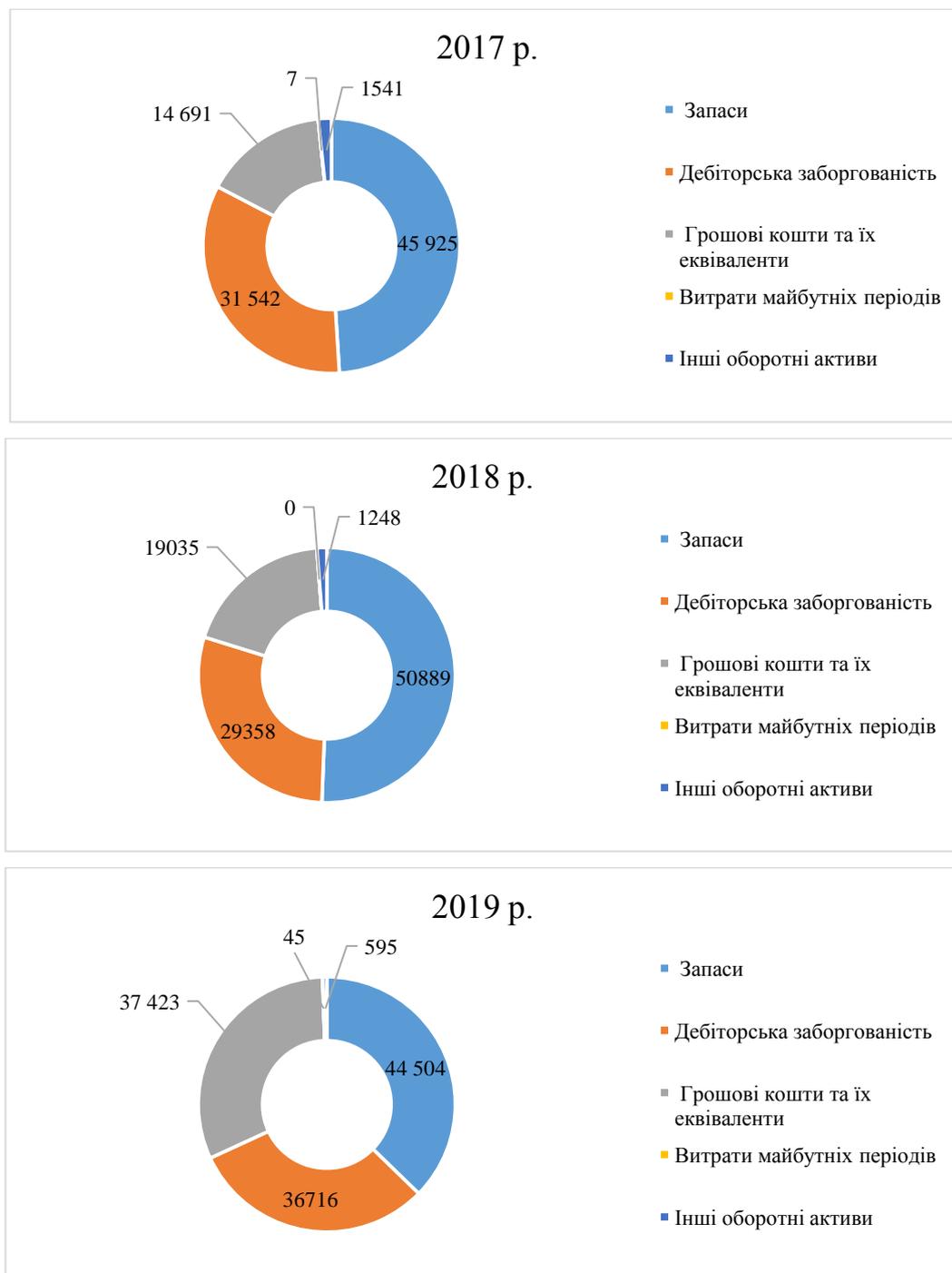

Рис. 2.9. Структурна динаміка оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 - 2019 роки

У зв'язку зі значною часткою дебіторської заборгованості у структурі оборотних коштів доцільно більш детально проаналізувати її структуру.

Аналіз показників дебіторської та кредиторської заборгованості слід розглянути детальніше у їхньому розрізі. Для кращого розуміння фінансового стану підприємства, розрахунки представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості підприємства у 2017 – 2019 роках

Найменування статей	абсолютне значення, тис.грн	питома вага,%	Найменування статей	абсолютне значення, тис.грн	питома вага,%	Зміни	
						Δ	%
2017 рік							
Дебіторська заборгованість, Усього	31542	100	Кредиторська заборгованість, усього	33430	100	1888	0.00
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	28947	91,77	1. За товари, роботи, послуги	26830	80,26	-2117	-11,52
2. По розрахунках	2566	8,14	2. По розрахунках	6600	19,74	4034	11,61
3. Інша дебіторська заборгованість	29	0,09	3. Інша кредиторська заборгованість	6342	18,97	6313	18,88
2018 рік							
Дебіторська заборгованість, Усього	29358	100	Кредиторська заборгованість, усього	46093	100	16735	0.00
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	26335	89,70	1. За товари, роботи, послуги	31839	69,08	5504	-20,62
2. По розрахунках	2937	10,00	2. По розрахунках	6267	13,60	3330	3,60
3. Інша дебіторська заборгованість	86	0,29	3. Інша кредиторська заборгованість	7987	13,32	7901	13,03
2019 рік							
Дебіторська заборгованість, Усього	36 716	100	Кредиторська заборгованість, усього	34 822	100	-1 894	0
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	34 725	94,58	1. За товари, роботи, послуги	18 562	53,31	-16 163	-41,27
2. По розрахунках	1 881	5,12	2. По розрахунках	25925	21,63	5 651	16,51
3. Інша дебіторська заборгованість	110	0,30	3. Інша кредиторська заборгованість	8728	25,06	8 618	24,77

Динаміку дебіторської та кредиторської заборгованостей ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 – 2019 роки представлено на рисунку 2.10.

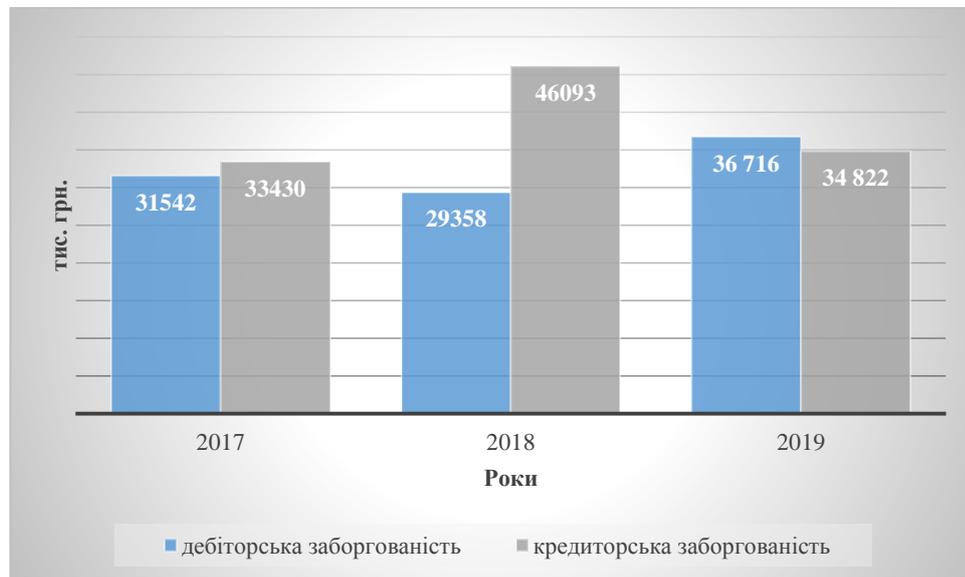

Рис. 2.10. Динаміка співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 –2019 роки

Таким чином, абсолютне значення вартості дебіторської заборгованості в цілому має тенденцію до зростання. У структурі дебіторської заборгованості за 2017 – 2019 рр. переважала дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги. На кінець 2019 р. її питома вага становила 94,58%.

Значні розміри дебіторської заборгованості свідчать про відволікання оборотного капіталу, що може негативно вплинути на діяльність підприємства в майбутньому.

Наступним етапом є безпосереднє визначення величини власного оборотного капіталу з урахуванням підходів вчених-аналітиків щодо трактування та методики розрахунку показника наявності власного оборотного капіталу.

Розрахуємо власний оборотний капітал (ВОК) ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за I моделлю:

$$\text{ВОК} = \sum (I_{p. \Pi}) - \sum (I_{p. A}), \quad (2.4)$$

$$\text{ВОК}_{2017} = 90693 - 75630 = 15063 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2018} = 107396 - 72647 = 34749 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2019} = 137114 - 71960 = 65154 \text{ тис грн.}$$

Розрахуємо власний оборотний капітал (ВОК) ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за II моделлю:

$$\text{ВОК} = \sum (\text{II р. А}) - \sum (\text{III р. П}), \quad (2.5)$$

$$\text{ВОК}_{2017} = 93704 - 39772 = 53932 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2018} = 100530 - 46093 = 54437 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2019} = 119283 - 53215 = 66068 \text{ тис грн.}$$

Розрахуємо власний оборотний капітал (ВОК) ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за III моделлю:

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА} - \text{Збитки} - \text{СП}, \quad (2.6)$$

$$\text{ВОК}_{2017} = 90693 - 75630 = 15063 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2018} = 107396 - 72647 = 34749 \text{ тис грн.}$$

$$\text{ВОК}_{2019} = 137114 - 71960 = 65154 \text{ тис грн.}$$

Оскільки результати розрахунків власного оборотного капіталу за II та III моделлю співпадають, зобразимо графічно величину ВОК за першими двома моделями (рис. 2.11).

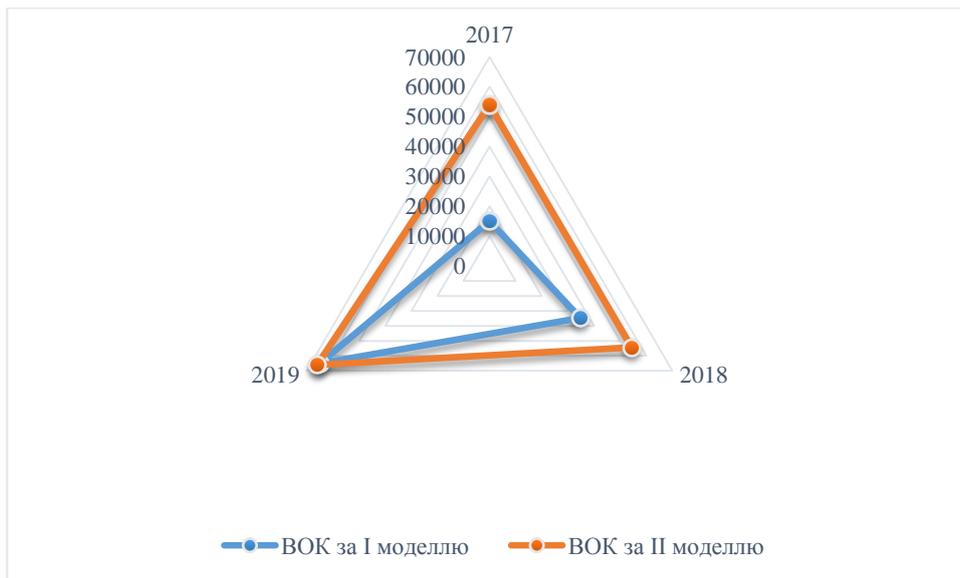

Рис. 2.11. Динаміка величини власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017–2019 рр.

Отже, можна спостерігати, що за трьома моделями власний оборотний капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр. є додатнім, що є позитивним для підприємства.

2.3. Оцінка ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Ефективність використання оборотного капіталу характеризується системою економічних показників, насамперед оборотністю оборотного капіталу.

Під оборотністю оборотного капіталу розуміється тривалість одного операційного циклу з моменту перетворення оборотних коштів у грошовій формі у виробничі запаси і до виходу готової продукції та її продажу. Кругообіг коштів завершується зарахуванням виторгу на рахунок. Оборотність поточних активів є одним з основних факторів, що визначають прибутковість і розвиток підприємства.

Оборотність оборотного капіталу неоднакова на підприємствах як однієї, так і різних галузей економіки, що залежить від організації

виробництва і збуту продукції, розміщення оборотного капіталу і інших факторів. Так, у важкому машинобудуванні з тривалим виробничим циклом час обороту оборотного капіталу найбільше; швидше обертаються оборотні кошти в харчовій і видобувних галузях промисловості.

Оборотність оборотного капіталу характеризується поруч взаємозалежних показників: тривалістю одного обороту в днях; кількістю оборотів за певний період - рік, півріччя, квартал (коефіцієнт оборотності); сумою зайнятого на підприємстві оборотного капіталу на одиницю продукції (коефіцієнт завантаження).

Ефективність використання оборотних активів на підприємстві має важливе значення, оскільки справляє значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Це пояснюється тим, що тривалість обороту основних і оборотних засобів суттєво відрізняється через принципові відмінності за характером участі у виробничому процесі основних та оборотних фондів. Якщо перші неодноразово беруть участь у процесі виробництва, то оборотні фонди – один раз, повністю споживаючись у кожному його циклі. Обороти основних фондів вимірюються роками, водночас як оборотні фонди і фонди обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують оборот оборотних фондів і фондів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва.

В системі заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємства і зміцнення його фінансового стану, важливе місце займають питання раціонального використання оборотних активів.

Аналіз основних показників ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017-2019 рр. наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Аналіз ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Фірма
«Полтавпиво» у 2017-2019 рр.

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Темп зростання, %	
					2018/2017	2019/2018
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт оборотності оборотних активів (поточних активів) (K_{OOA})	3,09	3,05	2,67	98,71	87,54
2	Коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань (поточних активів) (K_{OPZ})	7,58	6,83	4,95	90,11	72,47
3	Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів по виручці від реалізації (K_{OZ}^B)	6,99	6,19	6,15	88,55	99,35
4	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів ($K_{OЗВ}$)	10,60	8,84	8,66	83,4	97,96
5	Коефіцієнт оборотності готової продукції ($K_{OГП}$)	49,24	29,72		60,36	0,00
6	Коефіцієнт оборотності грошових засобів ($K_{OГЗ}$)	17,83	17,39	10,39	97,53	59,75
7	Коефіцієнт відволікання оборотного капіталу в дебіторську заборгованість (Квідв.)	0,34	0,29	0,31	85,29	106,90
8	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості ($K_{OДЗ}$)	8,15	9,63	8,81	118,15	91,48
9	Період погашення (інкасації) дебіторської заборгованості, днів ($T_{OДЗ}$)	44	37	41	84,95	110,81
10	Коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості ($K_{ПДЗ}$)	0,94	0,89	0,06	94,68	6,74
11	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($K_{OKЗ}$)	9,29	8,20	5,73	88,27	69,88
12	Рентабельність оборотних активів (P)	3,41	25,66	22,42	752,49	87,37
13	Інтегральний показник ефективності оборотних активів	0,32	0,88	0,77	275,00	87,92

За отриманими результатами можна зробити висновок про зниження ефективності використання оборотних активів підприємства протягом досліджуваного періоду, оскільки всі коефіцієнти оборотності мають тенденцію до зниження. Зокрема, зменшення коефіцієнта оборотності оборотних активів з 3,09 у 2017 році до 2,67 у 2019 році засвідчує погіршення ділової активності підприємства. При цьому, його значення було більше 1. Це означає, що фінансовий стан підприємства знаходиться на рівні більше задовільного.

Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві знаходиться на задовільному рівні, адже термін погашення дебіторської заборгованості не перевищує дозволене значення (40 – 50 діб), а знаходиться в його межах. Цей показник має тенденцію до збільшення та в майбутньому може зростати [49]. Треба вчасно звернути увагу на цю проблему, адже, це може негативно вплинути на ділову активність підприємства та на його фінансовий стан.

Збільшення рентабельності оборотних активів на кінець досліджуваного періоду, порівняно з 2017 р. оцінюється позитивно. Цей коефіцієнт повинен мати тенденцію до зростання, яку необхідно підтримувати для забезпечення ефективної діяльності.

Графічна інтерпретація ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017-2019 рр. представлена на рисунку 2.12.

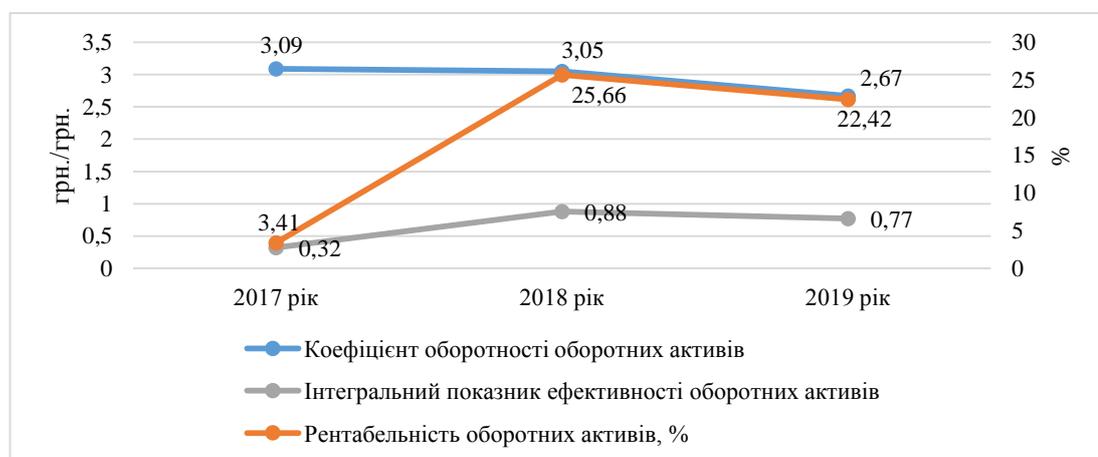

Рис. 2.12. Динаміка показників ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2017-2019 рр.

Ефективність використання власного оборотного капіталу характеризує тривалість операційного та фінансового циклу.

Операційний грошовий цикл – це період часу між оплатою товарів постачальникові і отриманням грошових коштів від клієнта за поставлену продукцію.

Тривалість операційного циклу – один із найважливіших показників, що характеризують ділову активність підприємства. Величина даного показника характеризує, скільки днів необхідно підприємству для закупівлі сировини і виробництва продукції. Чим менша тривалість операційного циклу, тим ефективніша діяльність підприємства, тим вища його ділова активність.

Тривалість операційного циклу є арифметичною сумою тривалості періодів оборотності дебіторської заборгованості й запасів у днях:

$$T_{\text{оц}} = T_{\text{одз}} + T_{\text{оз}}, \quad (2.7)$$

де $T_{\text{оц}}$ – тривалість операційного циклу, дні;

$T_{\text{одз}}$ – тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, дні;

$T_{\text{оз}}$ – тривалість одного обороту запасів, дні.

Тривалість операційного циклу для ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 – 2019 роки становить:

$$T_{\text{оц}2017} = 44 + 52 = 96 \text{ днів};$$

$$T_{\text{оц}2018} = 37 + 58 = 95 \text{ днів};$$

$$T_{\text{оц}2019} = 41 + 50 = 91 \text{ дні}.$$

Операційний цикл досліджуваного підприємства в цілому показує тенденцію до зниження, а позитивним є зменшення тривалості операційного циклу. Це вказує на підвищення ефективності діяльності підприємства і його ділової активності.

Величиною, яка доповнює показник тривалості операційного циклу, є кількість операційних циклів, що відбуваються на підприємстві за певний період часу (рік, квартал, місяць). Кількість операційних циклів за період

розраховується за формулою:

$$K_{\text{оц}} = \frac{T}{T_{\text{оц}}} \quad (2.8)$$

де $K_{\text{оц}}$ – кількість операційних циклів за певний період;

$T_{\text{оц}}$ – тривалість операційного циклу;

T – тривалість аналізованого періоду, дні.

Розрахуємо кількість операційних циклів для аналізованого підприємства за 2017 – 2019 роки:

$$K_{\text{оц}2017} = 360 / 96 = 4$$

$$K_{\text{оц}2018} = 360 / 95 = 4$$

$$K_{\text{оц}2019} = 360 / 91 = 4.$$

Фінансовий цикл – часовий інтервал, протягом якого власні оборотні кошти виконують один оборот. Фінансовий цикл починається з моменту оплати за придбані у постачальників матеріали (погашення кредиторської заборгованості) і закінчується в момент одержання грошей від покупців за відвантажену продукцію (погашення дебіторської заборгованості). Фінансовий цикл починається після закінчення періоду обороту кредиторської заборгованості. Тривалість фінансового циклу менше тривалості операційного циклу на величину періоду обороту кредиторської заборгованості з врахуванням періоду обороту авансів.

Тривалість фінансового циклу розраховується, як сума періоду обороту (погашення) дебіторської заборгованості та товарно-матеріальних запасів за вирахуванням періоду обороту кредиторської заборгованості.

$$K_{\text{фц}} = T_{\text{оц}} - T_{\text{окз}}, \quad (2.9)$$

де $K_{\text{оц}}$ – тривалість фінансового циклу, дні;

$T_{\text{оц}}$ – тривалість операційного циклу, дні;

$T_{окз}$ – тривалість періоду погашення кредиторської заборгованості, дні.

Позитивною динамікою є скорочення показника. Для визначення поточного стану компанії необхідно порівняти період фінансового циклу з конкурентами. Однак, якщо значення показника є нижчим нуля, то це говорить про проблеми з ліквідністю. Компанія залучає великі суми кредиторської заборгованості, що може мати негативні довгострокові наслідки.

Розрахунок фінансового циклу представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Періоди обороту поточних активів і зобов'язань

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн	254 301	293 278	323 013
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (ДЗГ), тис. грн.	28947	26335	34725
Запаси (З), тис. грн.	45 925	50889	44504
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (КЗТ), тис. грн.	26830	31839	18562
Період обороту, дні:			
Дебіторської заборгованості	44	37	41
Запасів	52	58	50
Кредиторської заборгованості	39	43	63
Фінансовий цикл (п. 2 + п. 3 - п. 4)	57	52	28

Після аналізу операційного і фінансового циклів доцільним є проведення аналізу динаміки основних показників використання оборотних активів (коефіцієнт оборотності оборотних активів, коефіцієнт закріплення оборотних активів, тривалість одного обороту оборотних активів) і впливу чинників на економічний результат від прискорення оборотності.

На зміну тривалості оборотності оборотних активів впливають два чинники: середньорічні залишки оборотних активів (\overline{OA}) і дохід (виручка) від реалізації (ЧД). Формалізуємо розрахунки впливу чинників, використовуючи модель показника тривалості оборотності оборотних активів (T_{OA}) в днях

$$T_{OA} = \frac{\overline{OA}}{ЧД} \times 360 \quad (2.10)$$

Використовуючи метод ланцюгових підстановок, розраховуємо вплив вище перелічених факторів на зміну періоду обороту.

$$\Delta T_{OA}(\overline{OA}) = \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_0} \times 360 \right) - \left(\frac{\overline{OA}_0}{\overline{ЧД}_0} \times 360 \right), \quad (2.11)$$

$$\Delta T_{OA}(ЧД) = \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_1} \times 360 \right) - \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_0} \times 360 \right), \quad (2.12)$$

На основі результатів факторного аналізу визначаємо суму вивільнених(або залучених) із (до) обороту коштів за рахунок прискорення(сповільнення) оборотності під впливом аналізованих факторів.

$$OK_{\overline{OA}}^{\text{вивільнені (залучені)}} = ЧД \div 360 \times \Delta T_{OA}(\overline{OA}), \quad (2.13)$$

де $OK_{\overline{OA}}^{\text{вивільнені (залучені)}}$ – сума вивільнених (залучених) оборотних коштів зарахунок прискорення (сповільнення) оборотності під впливом зміни обсягів середньорічних залишків оборотних активів.

$$OK_{ЧД}^{\text{вивільнені (залучені)}} = ЧД \div 360 \times \Delta T_{OA}(ЧД), \quad (2.14)$$

де $OK_{ЧД}^{\text{вивільнені (залучені)}}$ – сума вивільнених (залучених) оборотних коштів за рахунок прискорення (сповільнення) оборотності під впливом зміни обсягів виручки від реалізації продукції.

Сукупний вплив двох чинників на зміну економічного результату у зв'язку з прискоренням оборотності оборотних коштів складає

$$OK_{\text{вилучені (залучені)}} = OK_{\overline{OA}}^{\text{вивільнені (залучені)}} + OK_{ЧД}^{\text{вивільнені (залучені)}}, \quad (2.15)$$

Результати розрахунків показників використання оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» і впливу факторів на економічний результат від прискорення оборотності занесемо до таблиці 2.8.

Аналіз динаміки основних показників використання оборотних активів і впливу чинників на економічний результат від прискорення оборотності

Показник	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -). гр.3 - гр. 2	Темп зростання, %, гр.3 : гр.2 x 100	2018 рік	2019 рік	Відхилення (+, -). гр.7 - гр. 6	Темп зростання, %, гр.7 : гр.6 x 100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	254301	293278	38977	115,33	293278	323 013	29 735	110,14
2. Середньорічні залишки активів, тис. грн.	82180,5	96016,5	13836	116,84	96016,5	109906,5	13 890	114,47
3. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, в оборотах (п. 1 : п. 2)	3,09	3,05	-0,04	98,71	3,05	2,94	0	96,39
4. Коефіцієнт закріплення оборотних активів (п. 2 : п. 1)	0,32	0,33	0,01	103,13	0,33	0,34	0	103,03
5. Тривалість одного обороту оборотних активів, дн. (п. 2 : п. 1 x 360)	116	118	2	101,72	118	122	4	103,39
6. Одноденний оборот, тис. грн. (п.1 : 360)	706,39	814,66	108,27	115,33	814,66	897,26	83	110,14
7. Прискорення (-), сповільнення (+) оборотності, днів	-	-	2	-	-	-	4	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розрахунок впливу факторів:	-	-		-	-	-	-	-
за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів	-	-	20	-	-	-	17	-
за рахунок зміни доходу (виручки) від реалізації продукції	-	-	-18	-	-	-	-13	-
8. Сума вивільнених (залучених) з обороту коштів за рахунок прискорення (-), сповільнення (+) оборотності, тис. грн.	-	-	16293,22	-	-	-	3589,04	-
Розрахунок впливу факторів:	-	-	-	-	-	-	-	-
за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів	-	-	30142,45	-	-	-	15253,42	-
за рахунок зміни доходу (виручки) від реалізації продукції	-	-	-13849,23	-	-	-	-11664,38	-

Аналізуючи суму вивільнених (залучених) оборотних активів доцільно зауважити, що у 2018 році було вивільнено 16293,22 тис. грн за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів.

Аналізуючи суму вивільнених (залучених) оборотних активів доцільно зауважити, що у 2019 році було вилучено 3589,04 тис. грн за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів.

Розрахувавши та проаналізувавши вплив чинників на економічний результат ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017 – 2019 роки доцільно зауважити, що тривалість одного обороту оборотних активів у 2019 році порівняно з 2017 роком зросла на 6 днів, що свідчить про сповільнення обороту оборотних активів. Для підприємств позитивним є прискорення оборотності оборотних активів, так як це вказує на ефективність використання ресурсів підприємства.

У результаті своєї діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» було вивільнено з обороту 19882,26 тис. грн. протягом 2017-2019 рр. Для підприємства позитивною тенденцією є вивільнення з обороту коштів, так як це свідчить про прискорення оборотності оборотних активів.

Пивна індустрія займає велику частину всієї переробної промисловості України. Вона приносить значні прибутки не лише інвесторам та безпосереднім виробникам, а й державі. Останнє полягає в тому, що пивоварні підприємства є великими платниками податків, а, враховуючи специфіку продукту, і місцевих зборів. На сьогоднішній день пивний ринок є одним з найбільш швидкозростаючих споживчих ринків України.

Перспективним представником галузі пивоваріння є компанія ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Асортимент продукції товариства постійно розширюється. На цей час підприємство пропонує пиво 25 найменувань та 14 видів безалкогольних напоїв. Основними ринками збуту є центральний, східний і південний регіони України. Продукція реалізується в 23 областях України, а також відправляється на експорт.

На основі аналізу майнового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр. можна зробити наступні висновки. Спостерігається позитивна динаміка зростання валюти балансу. Так, на протязі трьох років її величина збільшилася на 21907 тис. грн. Прослідковується покращення структури капіталу підприємства. Збільшення власного капіталу підприємства на фоні зменшення довгострокових зобов'язань свідчить про покращення рівня фінансової стійкості, та зменшення ризику неплатоспроможності.

Розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності дозволяє зробити висновок, що ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є фінансово стійким, достатньо ліквідним і здатне забезпечити потреби в фінансах за рахунок власних коштів.

Значні розміри дебіторської заборгованості свідчать про відволікання оборотного капіталу, що може негативно вплинути на діяльність підприємства в майбутньому. Аналіз оборотності оборотних активів засвідчив позитивну тенденцію вивільнення з обороту коштів, так як це свідчить про прискорення оборотності оборотних активів.

За розрахованими трьома моделями власний оборотний капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр. є додатнім і щороку його величина збільшується, що є позитивним для підприємства.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ
ПРАТ «ФІРМА «ПОЛТАВПИВО»

3.1. Оптимізація складу та структури власного оборотного капіталу підприємства

Для здійснення своєї діяльності підприємство самостійно формує та використовує різноманітні види оборотних коштів. Формування та використання оборотних коштів полягає у визначенні їх оптимального розміру і структури, а також обсягу і структури власних та позикових джерел їх фінансування.

При цьому кожне з джерел формування оборотних коштів має свою вартість залучення, тому в умовах ринкової економіки підприємство ставить за мету мінімізацію витрат за рахунок ефективного управління структурою фінансування оборотних коштів. В умовах економічного розвитку суб'єкти підприємництва повинні дуже ретельно і зважено визначати шляхи та джерела залучення коштів до діяльності підприємства. Це питання є ще більш актуальним в умовах останніх фінансових кризових явищ на Україні. Саме тому, підприємство повинно визначити склад і структуру своїх оборотних коштів, щоб визначитися з оптимальною потребою в них для свого подальшого ефективного функціонування. Цього можна досягти лише за рахунок визначення доцільних джерел фінансування та підтримання певних пропорцій їх використання [34].

Питання формування й використання оборотних коштів підприємств досліджувало багато вчених, зокрема: В. Андрійчук, Л. Бабич, М. Баканов, І. Бланк, та інші вчені. В їх роботах відображено вітчизняний і закордонний досвід обґрунтування економічної сутності і процесу формування оборотних коштів підприємства.

Джерелами формування власних оборотних коштів підприємства можуть виступати власний капітал, та прирівняні до власних оборотних коштів – забезпечення наступних платежів та цільове фінансування.

У складі позикових фінансових ресурсів підприємств усіх галузей національної економіки велике значення має кредиторська заборгованість усіх видів, яка виникає в розрахунках з іншими юридичними і фізичними особами, постачальниками, покупцями, бюджетом, органами соціального страхування, позабюджетними фондами, а також у розрахунках з робітниками і службовцями підприємства. Значне місце серед позикових ресурсів у більшості підприємств посідає банківський кредит. Але у період економічної кризи та фінансової нестабільності, що має негативний вплив на більшість світових економік, в тому числі й українську, підприємства, які використовують переважно власний капітал, мають більш високу фінансову стабільність. Хоча, при цьому, вони обмежують темпи свого розвитку, оскільки не можуть забезпечити формування оптимальної потреби оборотних коштів, а також необхідного додаткового обсягу активів у періоди сприятливої ринкової кон'юнктури.

В умовах кредитної кризи значне боргове навантаження, яке характерне для більшості великих підприємств, є критично високим. Ситуація ускладнюється падінням споживчого попиту, тому можливим є нарощення залишків неліквідних товарів, що фактично "заморожують" оборотні кошти в товарних запасах. Поряд з цим, у підприємств є недостатня кількість високоліквідних оборотних активів, зокрема грошових коштів, а на тлі кризи ліквідності банків та погіршення умов кредитування це може призвести до значних втрат капіталу підприємства, або навіть і до банкрутства. Ще однією проблемою, яка виникає при формуванні оборотних коштів за рахунок залучених джерел є девальвація гривні, що може призвести до банкрутства тих суб'єктів господарювання, які потрапили у залежність від кредитів у валюті [35].

Отже, дефіцит власних оборотних коштів підприємства, чистий відтік капіталу та складність залучення додаткових коштів з кредитних ресурсів можуть призвести до зниження обсягу валового нагромадження капіталу. Таким чином, важливим напрямком антикризового управління суб'єктами господарювання є побудова економічного механізму управління ефективним формуванням та ефективного використання оборотних коштів підприємства в умовах їх дефіциту, на основі впровадження наступних дій:

- проведення всебічного аналізу сучасного стану ефективності формування та використання оборотних коштів, а також виявлення резервів підвищення ефективності управління ними;
- формування системи управління оборотними коштами на трьох рівнях: стратегічному, поточному та оперативному;
- впровадження ефективного механізму управління оборотними коштами підприємств в умовах їх дефіциту, що базується на використанні прогнозування зміни тенденцій, розробці імітаційної моделі багатоваріантного процесу управління оборотними коштами та алгоритму оцінки ефективності управління товарно-матеріальними ресурсами, нормування в умовах їх дефіциту тощо;
- забезпечення високої фінансової дисципліни постачальників, дебіторів та персоналу торговельного підприємства, який передбачає застосування принципу бюджетування;
- здійснення контролю та моніторингу за ефективністю управління оборотними коштами [36, 37].

Таким чином ефективність формування та використання оборотного капіталу на підприємствах значною мірою залежить від організації процесу прийняття та реалізації управлінських рішень, тобто від досконалості системи управління ним.

Враховуючи це, під організацією управління оборотним капіталом промислових підприємств розуміємо створення та вдосконалення системи управління оборотним капіталом, тобто розподіл обов'язків і повноважень

підрозділів підприємств у сфері функціонування оборотного капіталу та формування відповідного методичного, інформаційного і програмно-технічного забезпечення.

Управління оборотним капіталом повинне здійснюватись з врахуванням низки чинників, а саме:

- врахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства;

- забезпечення відповідності об'єму сформованого оборотного капіталу об'єму сформованих оборотних активів;

- забезпечення досягнення оптимальної структури джерел формування оборотного капіталу з позиції ефективності його функціонування;

- забезпечення мінімізації витрат по формуванню оборотного капіталу з різних джерел, тобто мінімізація його середньозваженої вартості;

- забезпечення оптимальної структури оборотного капіталу за напрямками вкладення з позиції ефективності його використання;

Забезпечення ефективного контролю за формуванням та використанням оборотного капіталу.

Процес управління оборотного капіталу здійснюється за допомогою таких методів:

- загальнонаукові методи: системний підхід, комплексний підхід, моделювання, експериментування;

- методи виконання функцій управління: екстраполяція, регресійний аналіз, побудова сценаріїв, мозкова атака, експертний, факторний аналіз, формування дерева цілей, організаційно-розпорядчі, економічні;

- методи прийняття управлінських рішень: методи постановки проблем, методи вирішення проблем, методи вибору рішень, методи організації виконання прийнятих рішень.

Система управління оборотним капіталом промислових підприємств виконує чотири функції: розрахункову (забезпечує визначення потреби в оборотному капіталі та проведення розрахунків між суб'єктами фінансово-

кредитної системи); інвестиційну (забезпечує вкладення коштів у виробничі оборотні засоби і засоби обігу); заощаджувальну (проміжна функція між інвестиційною і страховою, яка забезпечує накопичення фінансових ресурсів) і страхову (формує різноманітні резерви, що підвищує стійкість щодо непередбачуваних ситуацій у майбутньому) (рис. 3.1).

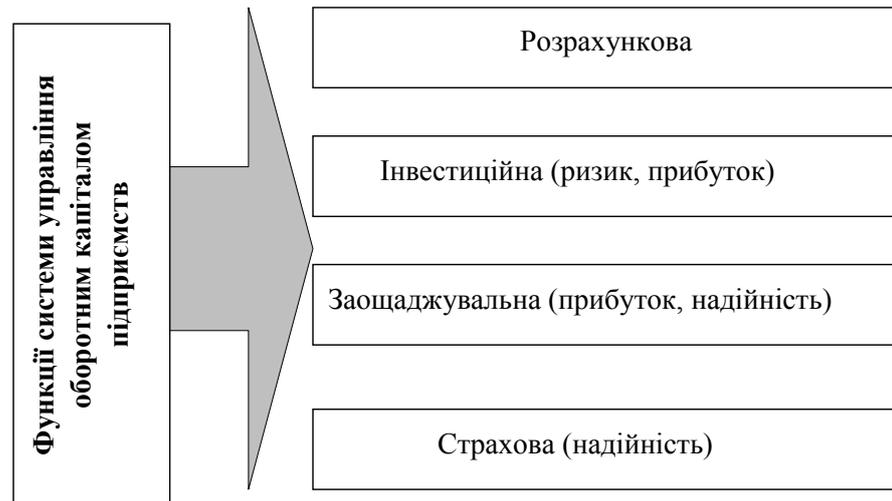

Рис. 3.1. Функції системи управління оборотним капіталом підприємств

Реалізація кожної з цих функцій досягається в процесі розробки на підприємстві спеціальної фінансової політики формування оборотних активів.

Система управління оборотним капіталом повинна забезпечувати можливість, зокрема: визначення сукупної потреби в оборотному капіталі і джерел його формування; проведення аналізу формування та використання оборотного капіталу; оптимізацію його структури за напрямками вкладення та джерелами формування; здійснення контролю за формуванням та використанням оборотного капіталу. На основі етапів процесу оптимізації капіталу, які виділяє І.О. Бланк [38, с. 443] і наведені на рисунку 3.2, зосередимо увагу на етапах процесу оптимізації структури оборотного капіталу підприємства.

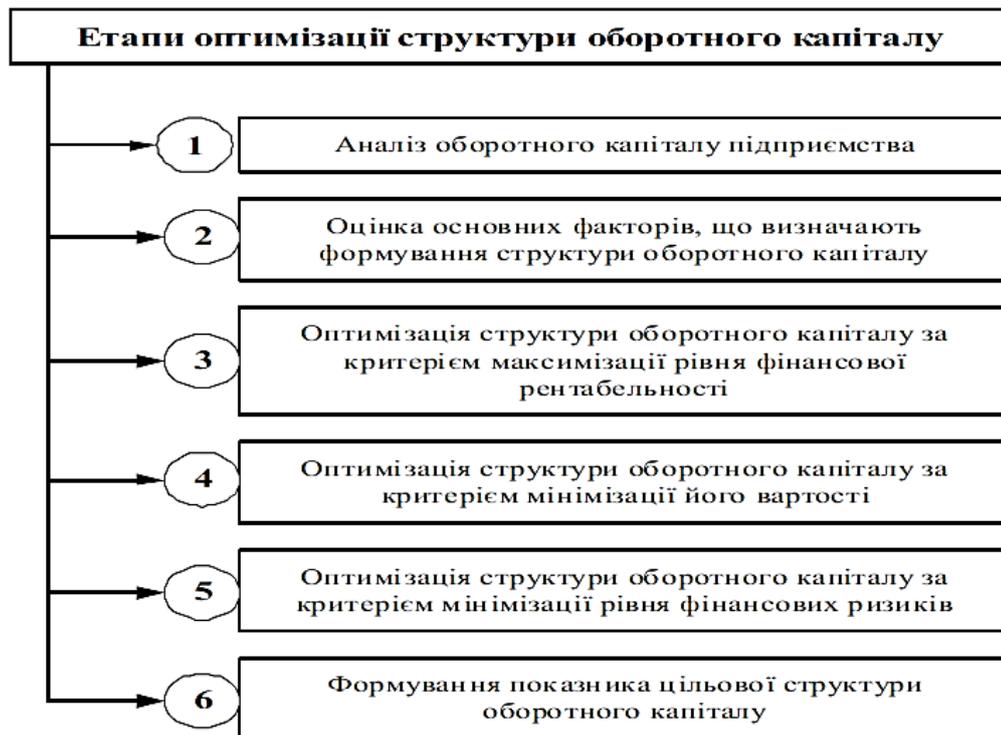

Рис. 3.2. Зміст основних етапів процесу оптимізації структури власного оборотного капіталу підприємства

На першому етапі проводиться аналіз оборотного капіталу підприємства. Основною метою цього етапу є виявлення динаміки обсягу і складу оборотного капіталу в періоді, що передує плановому, та їх впливу на фінансову стійкість і ефективність використання оборотного капіталу.

На першій стадії аналізу розглядається динаміка загальної величини і основних структурних елементів оборотного капіталу в зіставленні з динамікою обсягу виробництва і реалізації продукції; визначається співвідношення між власним капіталом та фінансовою заборгованістю, що направлені на фінансування потреби в оборотному капіталі; у складі позиченого оборотного капіталу аналізується співвідношення довгострокової і короткострокової фінансової заборгованості, що направлені на покриття потреби в оборотному капіталі; визначаються величини простроченої та безнадійної дебіторської та кредиторської заборгованості, вияснюються і аналізуються причини їх виникнення.

На другій стадії аналізу розглядається система коефіцієнтів фінансової

стійкості та ліквідності підприємства, що визначається структурою його оборотного капіталу. В процесі проведення такого аналізу розраховуються і вивчаються в динаміці наступні коефіцієнти: коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів; коефіцієнт маневреності власного капіталу; стабільність структури оборотного капіталу; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт загальної ліквідності. Отримані результати дають змогу оцінити ступінь мобільності власного капіталу; визначити рівень самозабезпеченості підприємства; оцінити можливості підприємства щодо погашення кредиторської заборгованості; виміряти загальну ліквідність [39, с. 226].

На третій стадії аналізу оцінюється ефективність використання оборотного капіталу в цілому і окремих його елементів. У процесі проведення такого аналізу розраховуються і розглядаються в динаміці наступні основні показники: тривалість одного обороту оборотного капіталу, рентабельність оборотного капіталу, рентабельність власного оборотного капіталу, коефіцієнт завантаження оборотного капіталу, коефіцієнт оборотності оборотного капіталу. Ці розрахунки дозволять визначити ефективність використання оборотного капіталу; вивільнення з обороту частини оборотного капіталу; його рівень рентабельності; обсягом чистої виручки, що припадає на 1 грн. оборотного капіталу.

На другому етапі здійснюється оцінка основних факторів, що впливають на формування структури оборотного капіталу. Практика показує, що не існує єдиних рекомендацій ефективного співвідношення власного і позиченого оборотного капіталу не тільки для однотипних підприємств, але навіть для одного підприємства на різних стадіях його розвитку і при різній кон'юктурі товарного і фінансового ринків. Разом з тим, існує низка суб'єктивних і об'єктивних факторів, врахування яких дозволяє цілеспрямовано формувати структуру оборотного капіталу, забезпечуючи умови найбільш ефективного його використання на кожному конкретному підприємстві.

І. О. Бланк [38, с. 446] виділяє такі основні фактори, як:

- галузеві особливості операційної діяльності підприємства;
- кон'юнктура товарного ринку: стадія життєвого циклу підприємства, кон'юнктура фінансового ринку;
- рівень рентабельності операційної діяльності;
- коефіцієнт операційного левериджу;
- відношення кредиторів до підприємства;
- рівень оподаткування прибутку;
- фінансовий менталітет власників і менеджерів підприємства;
- рівень концентрації власного капіталу.

Із врахуванням цих факторів управління структурою оборотного капіталу на підприємстві зводиться до двох основних напрямів:

1) встановлення оптимальних для даного підприємства пропорцій використання власного і позичкового капіталу;

2) забезпечення залучення на підприємстві необхідних видів та обсягів оборотного капіталу для досягнення розрахункових показників його структури.

Третій етап передбачає оптимізацію структури оборотного капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності оборотного капіталу. Для розрахунку оптимальної структури оборотного капіталу за цим методом використовується механізм ефекту фінансового важеля для фінансування потреби в оборотному капіталі [40, с. 366].

На четвертому етапі проводиться оптимізація структури оборотного капіталу за критерієм мінімізації його вартості. В основу цього процесу оптимізації покладено попередню оцінку вартості власного і позиченого оборотного капіталу за різних умов його залучення і здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу.

У ринковій економіці акціонерна форма власності переважає над іншими і має деякі особливості формування власних фінансових ресурсів, що полягають у їхній структурі. Можна виділити три основні джерела: акціонерний капітал, фонди власних коштів та нерозподілений прибуток.

Таким чином, фінансування господарської діяльності акціонерних товариств із зовнішніх джерел (зовнішнє фінансування) здійснюється за рахунок позик та емісії облігацій підприємства. Це дає змогу вирішувати протиріччя між акціонерами та адміністрацією щодо неоднозначного ставлення до форми власності. Так, погоджуючись із думкою О. С. Стоянової [41], виділяємо три причини, що породжують такі протиріччя:

1) керівники підприємств схильні до збільшення власної частки в доходах підприємства за рахунок витрат, пов'язаних із виконанням ними своїх функцій — витрати на відрядження, представницькі витрати, високий рівень заробітної плати й ін., що суперечить інтересам акціонерів;

2) керівники підприємства, вкладаючи у нього свою працю, більше на собі відчувають зміни дохідності на противагу акціонерам, які можуть легше диверсифікувати свої вклади, а тому керівники схильні вибирати менш ризикові, але прибуткові проекти, не виправдовуючи сподівань акціонерів на підвищення дивіденду;

3) керівники, обмежені терміном контрактів, часто віддають перевагу короткостроковим проектам, завдаючи шкоди довгостроковій стратегії підприємства.

Іншим видом фінансування є внутрішнє – за рахунок нерозподіленого прибутку та фондів власних коштів. Так, наявність достатнього обсягу власних коштів може забезпечувати розвиток підприємства та свідчити про наміри акціонерів розподіляти ризики, пов'язані з діяльністю підприємства. Високий рівень внутрішнього фінансування за рахунок власних фінансових ресурсів позитивно впливає на стан відносин розподілу між різними суб'єктами господарювання [42, с. 92].

Враховуючи від'ємне значення величини власного оборотного капіталу на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», на підприємстві необхідним є збільшення величини власного оборотного капіталу для забезпечення безперебійної діяльності в майбутньому. У зв'язку з цим, проведемо розрахунок оптимальної структури джерел формування оборотного капіталу за критерієм мінімізації їх

вартості (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Середньозважена вартість оборотного капіталу при різній його структурі

№ п/п	Показники	Роки		
		2019	Варіант 2	Варіант 3
1	2	3	4	5
1	Загальна потреба в оборотному капіталі, %	100,0	100,0	100,0
2	Варіанти структури оборотного капіталу, %			
	а) власний (акціонерний) оборотний капітал;	55	30	70
	б) залучений оборотний капітал (короткостроковий кредит)	45	70	30
3	Прогнозний рівень дивідендних виплат, %	3,0	3,5	4,0
4	Ставка відсотка за короткостроковий кредит, %	19	15	15
5	Ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом	0,18	0,18	0,18
6	Податковий коректор (ряд. 1 – ряд. 5)	0,82	0,82	0,82
7	Рівень ставки відсотка за кредит з врахуванням податкового коректора (ряд. 4 * ряд. 6)	15,58	12,3	12,3
8	Вартість складових частин оборотного капіталу, %:			
	а) власної частини оборотного капіталу (ряд. 2а * ряд. 3 / 100);	1,65	1,05	2,8
	б) залученої частини оборотного капіталу (ряд. 2б * ряд. 7 / 100)	7,01	8,61	3,69
9	Середньозважена вартість капіталу, % (ряд. 8а + ряд. 8б)	8,66	9,66	6,49

Як видно з наведених розрахунків, мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу досягається при співвідношенні власного і залученого капіталу 70% : 30%. Така структура оборотного капіталу підприємства дозволяє максимізувати його реальну ринкову вартість за умови, що інші фактори залишаються сталими. На кінець же 2019 року на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» співвідношенні власного і залученого капіталу

становило 55% : 45%.

На п'ятому етапі проводиться оптимізація структури оборотного капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Цей метод оптимізації структури оборотного капіталу пов'язаний з процесом науково-обґрунтованого вибору джерел фінансування різноманітних складових частин оборотних активів. З цією метою І. О. Бланк [38, с. 455] пропонує поділяти оборотні активи підприємства на дві групи:

1) постійна частина оборотних активів. Вона являє собою незмінну частину сукупного їх розміру, яка не залежить від сезонних та інших коливань обсягу операційної діяльності і не пов'язана з формуванням запасів сезонного зберігання, дострокового завезення і цільового призначення. Іншими словами, вона розглядається як стабільний мінімум оборотних активів, що необхідний підприємству для здійснення поточної операційної діяльності;

2) змінна частина оборотних активів. Вона являє собою варіативну частину їх сукупного розміру, яка пов'язана з сезонним зростанням обсягу реалізації продукції, необхідністю формування в окремі періоди діяльності підприємства товарних запасів сезонного зберігання, дострокового завезення і цільового призначення. В складі цієї змінної частини оборотних активів виділяють максимальну і середню потребу в них.

Як вже було зазначено, в теорії і практиці існують три підходи до фінансування двох груп оборотних активів підприємства: консервативний, помірний і агресивний підхід.

У залежності від свого відношення до фінансових ризиків керівники підприємства вибирають один із розглянутих варіантів фінансування оборотних активів. Якщо взяти до уваги, що на сьогоднішній день підприємствам майже не надаються довгострокові кредити і наше припущення, що використовувати їх на фінансування оборотних активів не-доцільно через високу відсоткову ставку, то вибрана модель фінансування оборотних активів буде являти собою співвідношення власного і позиченого (короткостроковий кредит) оборотного капіталу, тобто оптимізувати

структуру оборотного капіталу будемо з цих позицій.

Шостий і останній етап процесу оптимізації – це формування показника цільової структури оборотного капіталу. Для того щоб визначити оптимальну структуру оборотного капіталу, яка б максимізувала рівень фінансової рентабельності оборотного капіталу і мінімізувала рівень фінансових ризиків, потрібно вибрати таке співвідношення із оптимальних структур, яке б давало високий рівень фінансової рентабельності й низький рівень фінансового ризику. В процесі цього вибору враховуються раніше описані фактори, що характеризують індивідуальні особливості діяльності конкретного підприємства [43].

Таким чином, величина оборотного капіталу підприємства повинна постійно наближатися до оптимальної, тобто відповідати його потребам і можливостям. Ефективною доцільно вважати таку структуру оборотного капіталу, за якої досягається позитивне значення ефекту фінансового важеля джерел його фінансування, достатній рівень рентабельності активів-брутто, а середньозважена вартість оборотного капіталу перебуває на низькому рівні.

3.2. Напрями підвищення ефективності використання власного оборотного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Для здійснення ефективного управління оборотними коштами підприємства вітчизняною практикою вироблено ряд заходів, які сприяють підвищенню ефективності використання оборотних коштів, а саме:

- 1) оптимізувати розмір грошових коштів через постійний контроль за розміром оборотних активів у грошовій, абсолютно ліквідній формі, а також через підтримання відповідної частини високоліквідних активів у формі поточних фінансових інвестицій та інших активів, які у разі необхідності можуть швидко перетворитися на грошові кошти, що дає можливість підтримувати платоспроможність підприємства на належному рівні;

2) оптимізувати структуру і склад оборотних активів за допомогою прискорення оборотності оборотних активів у цілому та окремих їхніх елементів;

3) оптимізувати структуру товарів шляхом зменшення випуску товарів із низькою рентабельністю та збільшити випуск товарів, що мають позитивну рентабельність та високий рівень попиту;

4) оптимізувати запаси підприємства шляхом оцінки загальної потреби в сировині на плановий період, періодичного уточнення оптимальної партії замовлення сировини, регулярного контролю умов зберігання запасів;

5) оптимізувати рівень дебіторської заборгованості шляхом проведення контролю за станом розрахунків з дебіторами, оцінки платоспроможності та ділової репутації дебіторів, страхування ризиків тощо;

6) скоротити тривалість фінансового циклу шляхом прискорення обороту виробничих запасів та дебіторської заборгованості і некритичного уповільнення оборотності кредиторської заборгованості підприємства постачальникам;

7) підвищити рентабельність підприємства шляхом своєчасного використання тимчасово вільних залишків грошових активів для формування ефективного портфеля поточних фінансових інвестицій [44, с. 230-239].

Згідно з проведеними розрахунками у розділі 2 на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у структурі оборотного капіталу найбільшу частку займають запаси та дебіторська заборгованість. У зв'язку з цим найважливішим постає питання оптимізації їх розмірів.

Перш ніж розглянути методи управління запасами, важливо обумовити необхідність цього процесу.

1. Ефективне управління запасами призведе до зменшення вартості зберігання, і як наслідок до збільшення прибутку компанії. Так, якщо підприємства в змозі ефективно управляти своїми запасами і здатне зменшити кількість товарів, які потрібно необхідно зберігати, то виникає потреба в меншій площі місця зберігання, що в свою чергу призведе до

нижчої вартістю оренди складу.

2. Неєфективне управління запасами призводить до зниження доступності товарів і збільшення часу доставки. Ефективне управління запасами допоможе задовольнити потреби клієнтів підприємства, надаючи їм продукти першої необхідності.

3. Товари, що зберігаються протягом тривалого періоду часу втрачають свої властивості, що призводить до додаткових накладних витрат. Отже, належне управління запасами знизить ці витрати.

4. Якщо запаси підприємства розташовані в різних місцях, виникає необхідність в побудові належної системи для управління цими запасами на основі попиту і пропозиції. Побудувати таку систему можливо на основі використання методів управління запасами.

Отже, управління запасами обумовлено вирішенням двох задач: визначення розміру необхідного запасу; створення системи контролю за фактичним розміром запасу і своєчасним його поповненням.

Розглянемо основні стадії формування запасу (рис. 3.3).

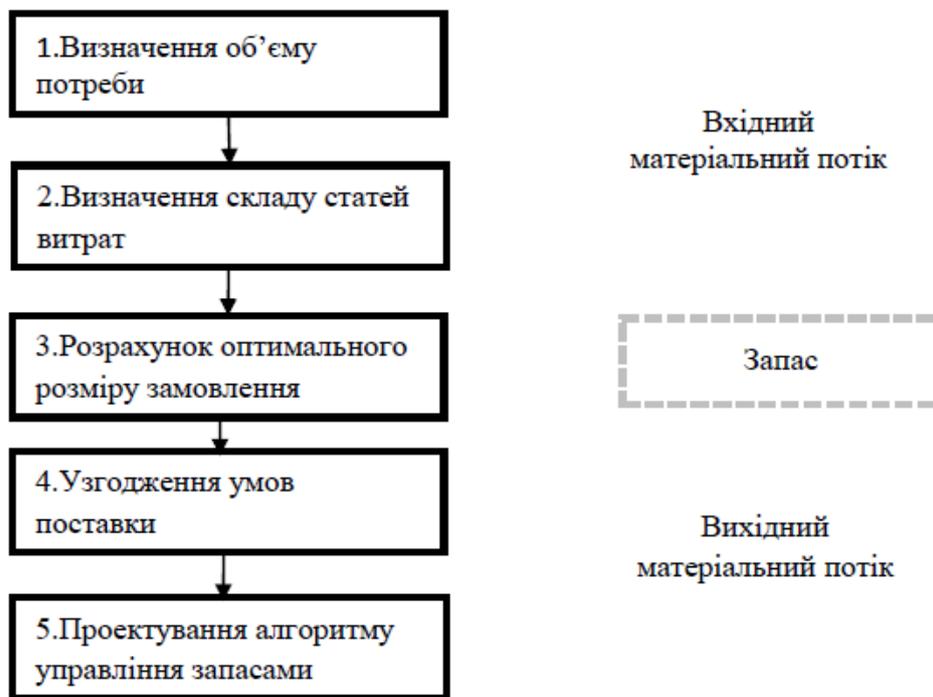

Рис. 3.3. Схема формування запасу на основі процесу управління запасами

Отже, основу процесу управління запасами на сучасних підприємствах становить формування їх обсягу та складу, яке має здійснюватись на оптимальній основі. Оптимальний рівень запасу відповідає мінімуму сумарних витрат. Важливо відзначити, що модель управління запасами не обов'язково повинна включати в себе всі чотири види витрат.

Регулювати рівень запасу можна трьома основними способами:

1. Зміною розміру замовлення
2. Зміною періоду замовлення
3. Одночасною зміною розміру та періоду замовлення

Залежно від цього розрізняють чотири логістичні моделі управління запасами [45]:

– з фіксованим розміром замовлення – основним параметром цієї моделі є розмір замовлення, що має можливість визначити об'єм заповнення замовлення. Економія витрат на утримання запасів на складі за рахунок скорочення площ під запаси. Основний недолік даної моделі – необхідність здійснення постійного контролю наявності запасів на складі.;

– з фіксованим інтервалом поставки – фіксація інтервалу часу між замовленнями визначає момент, коли слід здійснити замовлення на заповнення запасу, відсутність постійного контролю наявності запасів на складі. Основний недолік даної моделі – високий рівень максимального запасу, збільшення витрат на утримання запасів на складі за рахунок збільшення площ під запаси;

– із визначеною періодичністю поповнення запасів до постійного рівня – дана модель є універсальною і включає в себе елементи попередніх моделей. Її сутність полягає в тому, що замовлення на матеріали здійснюються не тільки залежно від часу, а й з урахуванням точки замовлення. Тобто вона дає можливість реагувати на значні коливання попиту на матеріали. Основний недолік даної моделі – необхідність відстежувати рівень запасів. Вимагаються додаткові витрати на організацію постійного спостереження за станом величини запасів;

– система «максимум-мінімум» – в даній моделі замовлення виконуються не через кожен заданий інтервал часу, а тільки за умови, що запаси на складі у цей момент виявилися рівними або менше встановленого мінімального рівня. Основний недолік даної моделі полягає в тому, що ця система працює лише з двома рівнями запасів – мінімальним і максимальним.

Важливим аспектом діяльності логістичної системи є підтримка розмірів матеріальних запасів на такому рівні, щоб забезпечити безперебійне постачання всіх підрозділів необхідними матеріальними ресурсами за умови дотримання вимог економічності всього процесу переміщення матеріального потоку.

Управління запасами разом з нормуванням передбачає вивчення рівня запасів матеріально – технічних ресурсів з ціллю виявлення відхилень від норми та прийняттю оперативних рушень щодо їх усунення. До основних показників стану запасів відносять:

- 1) середній рівень запасу;
- 2) запасоємність;
- 3) забезпеченість потреби в запасах;
- 4) доля перехідного запасу;
- 5) швидкість обігу запасу;
- 6) час обороту запасу.

Для побудови ефективних систем контролю за рухом товарно-матеріальних запасів на підприємствах часто використовують систему ABC [46].

Сутність методу полягає в тому, що залежно від вартості закупівлі всі запаси діляться на 3 групи: А, В та С. За цього аналізу зіставляються показники в натуральному і вартісному вираженні. Під час його проведення потрібно виявити ті величини в натуральному вираженні, яким відповідають найбільші вартісні значення.

В рамках цього аналізу розглядаються кількість і вартість матеріалів в розрізі постачальників. Х.Й. Фольмут розрізняє три групи постачальників:

А – постачальники, з якими підприємство має 75% обороту, це приблизно 5% постачальників;

В – постачальники (20%), що мають 20% обороту;

С – постачальники (75%), обіг яких складає приблизно 5% (рис. 3.4) [47].

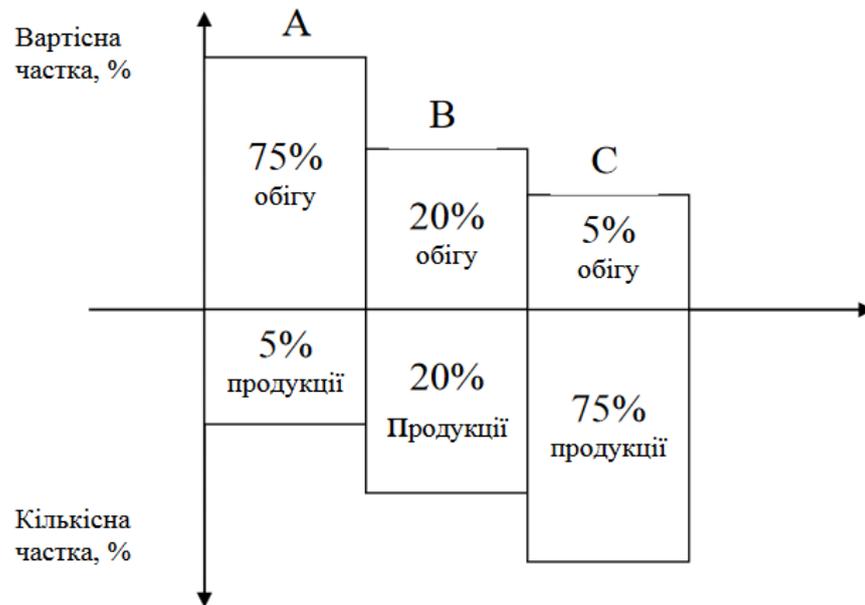

Рис. 3.4. Співвідношення обсягу продукції та виручки в розрізі ABC-аналізу

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що найбільшу увагу керівники підприємства повинні приділяти групі А, оскільки вони займають основну питому вагу. Стосовно категорії С, то конкретних розрахунків можна уникнути, оскільки їх стан суттєво не впливає на результати діяльності підприємства.

В логістиці набули значення системи управління запасами:

- 1) MRP–система планування потреби в виробничих ресурсах;
- 2) KANBAN–система, за допомогою якої можна суттєво знизити запаси матеріальних ресурсів на вході та незавершеного виробництва на виході, виявляючи «вузькі місця»;
- 3) OPT–система виявлення у виробництві «вузьких місць» або критичних ресурсів;

- 4) DRP – система управління і планування розподілу ресурсів;
- 5) «Just-in-time» – постачання «точно в строк».

Використання вищевказаних мікрологістичних систем управління запасами дозволяє підприємствам зменшити запаси сировини та матеріалів, незавершеного виробництва та готової продукції, скоротити тривалість виробничого циклу, знизити виробничі витрати тощо.

Для раціонального управління запасами на українських підприємствах доцільно [48, с. 184]:

- визначити раціональну величину виробничих та товарних запасів шляхом умілого маневрування ними;
- впроваджувати нові прогресивні системи управління виробничими запасами;
- вдосконалювати процес нормування шляхом встановлення науково обґрунтованих норм та нормативів, застосовувати індивідуальні норми для підприємств;
- покращувати організацію постачання, в тому числі шляхом встановлення чітких договірних умов постачання, оптимального вибору постачальників, налагодженої роботи транспорту тощо.

Нині переважна більшість підприємств виявилася неспроможною ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка завдає економічної шкоди підприємству-кредитору – гроші втрачають свою купівельну спроможність внаслідок інфляції, зростають збитки від втрачених можливостей, підприємство виплачує банку відсоток за кредит, пов'язаний із нестачею власних оборотних коштів. Як правило, українські підприємства мало використовують загальноприйняті у світовій практиці методи управління дебіторською заборгованістю [45].

Управління дебіторською заборгованістю зводиться лише до її обліку, що призводить до втрати фінансових ресурсів підприємства і зменшує ефективність управління ними. Щоб запобігти фінансовій неплатоспроможності підприємств пропонуємо розглянути оцінку

можливостей рефінансування дебіторської заборгованості. Підприємства для трансформування дебіторської заборгованості в грошові кошти можуть застосовувати наступні форми рефінансування:

- факторинг;
- облік векселів, виданих покупцям продукції;
- форфейтинг [46].

Вибір методу рефінансування повинен здійснюватися з дотриманням наступних правил, а саме: витрати на рефінансування не повинні перевищувати:

- вартості короткострокових кредитів;
- очікуваного прибутку від використання вивільнених коштів у господарський кругообіг;
- інфляційних втрат у випадку затримки платежу.

Вітчизняними підприємствами останнім часом широко використовуються операції факторингу, мало застосовується форфейтинг та облік (дисконтування) векселів і зовсім не приділяється увага можливості використання перспективних способів рефінансування, що набули поширення в розвинутих зарубіжних країнах та користуються там великою популярністю, таких як сек'юритизація активів [47].

Більшість корпорацій, що здійснюють сьогодні свою діяльність на ринках промислово розвинених країн, мають відповідні галузям та пропорційні сумарним активам стабільні обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості. Це є наслідком широкого використання в підприємницькій діяльності механізму комерційного кредитування. І якщо значні обсяги кредиторської заборгованості свідчать про відповідні обсяги фінансових ресурсів, що перебувають у тимчасовому розпорядженні підприємства, то значні обсяги дебіторської заборгованості — про неможливість використання відповідної суми коштів. Кошти надходять у розпорядження підприємств лише в разі погашення дебіторської заборгованості [48, с. 122].

Оскільки механізм комерційного кредитування є необхідною умовою

функціонування підприємницьких структур в умовах сучасної ринкової економіки, проблема на сьогодні полягає не в погашенні в повному обсязі дебіторської заборгованості, а в ефективному управлінні нею. Як правило, проблеми з управлінням та своєчасним погашенням дебіторської заборгованості виникають у фірм, що знаходяться на етапі зростання: розширюють виробництво, займаються освоєнням нових видів продукції, шукають нові ринки збуту. Іноді фірми не можуть забезпечити своєчасне погашення дебіторської заборгованості і надходження коштів із-за різкого збільшення обсягів реалізації в кредит або надання кредитів покупцям на тривалий термін (наприклад, при експортних операціях). У таких випадках фірми звертаються за допомогою до факторингових компаній, які спеціалізуються на торгових боргах, зокрема управляють боргами, викуповують їх, а також надають кредити під дебіторську заборгованість.

Одним із складових елементів управління дебіторською заборгованістю в процесі аналізу доцільно виділяти управління простроченою заборгованістю, оскільки в умовах невизначеності саме даному виду необхідно приділяти значну увагу та постійний контроль з боку управлінців.

Вітчизняною методологією обліку передбачається нарахування резерву сумнівних боргів за дебіторською заборгованістю, стосовно якої існують сумніви у погашенні, проте відсутність ознак та системи критеріїв значно ускладнює обґрунтоване прийняття рішення про нарахування резерву сумнівних боргів [49].

На основі проведеного аналізу ефективності використання дебіторської заборгованості на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» встановлено наступні заходи щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості (рис. 3.5) [50].

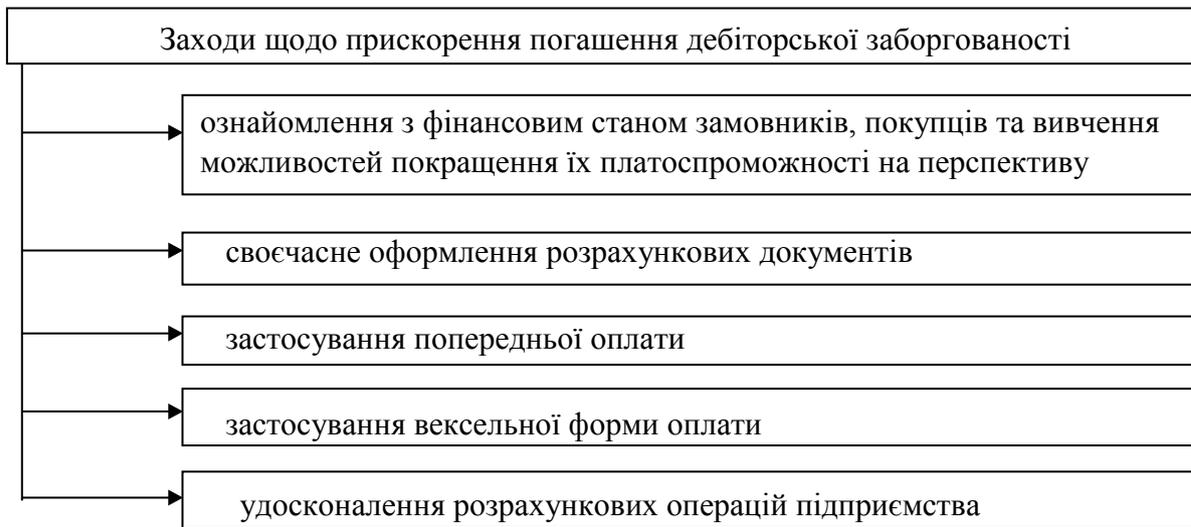

Рис. 3.5. Заходи щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

У сучасних ринкових умовах на стратегічному інтервалі часу підприємствам потрібно спрямовувати зусилля не тільки на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, а й на використання можливостей щодо забезпечення реалізації власних стратегічних економічних інтересів [51, с. 11].

Для отримання достовірних результатів з управління дебіторською заборгованістю на підприємстві необхідно визначити внутрішні та зовнішні фактори впливу на формування, рух та інкасацію дебіторської заборгованості [4, с. 31].

Процес появи заборгованості залежить від наявності ризиків при здійсненні взаєморозрахунків між господарськими суб'єктами за результатами проведення певних операцій. До таких ризиків можна віднести: виробничі, фінансові, операційні, ринкові, непередбаченої конкуренції, бізнес-ризиків, вибору ненадійного контрагента, реалізаційні, кредитні, митні, рейдерства, умисного банкрутства тощо. Врахування ризиків як особливої складової механізму маневрування у діяльності є способом захисту інтересів підприємства від неплатежів і умовою прийняття оптимальних рішень.

Таким чином, створення резерву сумнівних боргів та використання факторингу як способу реструктуризації дебіторської заборгованості

дозволить підвищити ефективність використання власного оборотного капіталу на підприємстві.

Враховуючи результати проведених розрахунків слід відмітити необхідність прискорення обертання оборотних коштів. Основними напрямками можна визначити:

1) на етапі формування виробничих запасів:

- створення оптимальних обсягів виробничих запасів;
- застосування при формуванні виробничих запасів принципу оптимального співвідношення ціни та якості;
- використання раціональних схем постачання матеріальних ресурсів.

2) у сфері виробництва:

- скорочення тривалості виробничого процесу;
- упровадження прогресивних енергозберігаючих технологій;
- зниження матеріало- і енергомісткості продукції;
- економне використання матеріальних ресурсів та вторинних ресурсів;
- подальша модернізація виробничої інфраструктури підприємства;
- формування системи мотивації за раціональне використання матеріальних ресурсів

3) у сфері обігу:

- удосконалення маркетингової діяльності;
- прискорення процесу реалізації готової продукції;
- стимулювання збуту продукції;
- удосконалення системи розрахунків за відвантаженою продукцією;
- ефективне управління дебіторською заборгованістю;
- пошук оптимальних схем взаємодії з банківськими установами з приводу залучення коштів і здійснення розрахунків.

Отже, ефективність формування та використання оборотного капіталу на підприємствах значною мірою залежить від організації процесу прийняття та реалізації управлінських рішень, тобто від досконалості системи управління ним.

Система управління оборотним капіталом повинна забезпечувати можливість, зокрема: визначення сукупної потреби в оборотному капіталі і джерел його формування; проведення аналізу формування та використання оборотного капіталу; оптимізацію його структури за напрямками вкладення та джерелами формування; здійснення контролю за формуванням та використанням оборотного капіталу.

Аналізувати структуру оборотного капіталу за напрямками вкладення можна за допомогою таких показників: швидкість оборотності оборотного капіталу; сума вивільненого (додатково залученого) оборотного капіталу внаслідок зміни його оборотності за аналізований період; коефіцієнт швидкої ліквідності.

Оцінити структуру джерел формування оборотного капіталу підприємства можна за допомогою таких показників як середньозважена вартість капіталу та ефект фінансового важеля для джерел фінансування потреби в оборотному капіталі. Згідно з проведеними розрахунками мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» досягається при співвідношенні власного і залученого капіталу 70% : 30%. Така структура оборотного капіталу підприємства дозволяє максимізувати його реальну ринкову вартість за умови, що інші фактори залишаються сталими. На кінець же 2019 року на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» співвідношенні власного і залученого капіталу становило 55% : 45%.

Важливим показником ефективного управління оборотним капіталом на підприємстві є раціональна організація контролю за станом дебіторської і кредиторської заборгованостей, яка передбачає вирішення таких завдань: забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми дебіторської та кредиторської заборгованості; з'ясування їх причини та прорахунок наслідків;

оцінка необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості та можливості погашення кредиторської заборгованості; проведення інвентаризації розрахунків на підприємстві та з'ясування строків позовної давності.

Згідно з проведеними розрахунками у розділі 2 на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у структурі оборотного капіталу найбільшу частку займають запаси та дебіторська заборгованість. У зв'язку з цим найважливішим постає питання оптимізації їх розмірів. Управління запасами обумовлено вирішенням двох задач: визначення розміру необхідного запасу; створення системи контролю за фактичним розміром запасу і своєчасним його поповненням. Основним напрямом оптимізації дебіторської заборгованості є її реструктуризація шляхом факторингу.

Отже, для того, щоб організація управління оборотним капіталом підприємства була ефективною, потрібно раціонально визначати джерела формування оборотного капіталу, мінімально необхідну потребу в ньому; у процесі аналізу виявляти причини тенденції до погіршення чи до поліпшення якості управління оборотним капіталом та проводити відповідні заходи для виходу з небажаних ситуацій; постійно оптимізувати структуру оборотного капіталу за напрямами вкладень і за джерелами його фінансування.

ВИСНОВКИ

В процесі написання випускної роботи було досліджено еволюцію поглядів різних науковців на трактування категорії «оборотний капітал» та систематизовано їх бачення у три основні підходи. Відповідно до першого підходу оборотний капітал розглядається як грошові ресурси, вкладені до оборотних фондів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації виготовленої продукції. Представники другого підходу описують оборотний капітал як вкладені в діяльність підприємства фінансові ресурси, які використовуються протягом одного операційного циклу. На думку представників третього підходу, це – мобільні активи, які використовуються підприємством у процесі здійснення своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу.

У результаті запропоноване таке визначення: оборотний капітал – це сукупність майнових цінностей, які є джерелом фінансування оборотних активів підприємства та обслуговують його поточну виробничо-господарську діяльність з метою забезпечення досягнення ліквідності, фінансової стійкості, плато- спроможності та рентабельності підприємства.

Встановлено, що аналіз рентабельності власного оборотного капіталу підприємств доцільно проводити за допомогою мультиплікативної моделі В.Г. Когденко, яка враховує три фактори впливу: мультиплікатор оборотного капіталу, коефіцієнт оборотності оборотних коштів та рентабельність продажів. У процесі дослідження було виявлено, що саме коефіцієнт оборотності оборотних коштів є найбільш значущим фактором впливу на рентабельність оборотного капіталу. Серед структурних елементів факторів впливу найбільш значущими є оборотні кошти, виручка та EBITDA.

Для оцінювання ефективності використання власного оборотного капіталу підприємств застосовують певні показники, а для підвищення ефективності – відповідні конкретні заходи. Ефективність використання

власного оборотного капіталу характеризується швидкістю його обігу, обіговістю. Пришвидшення обіговості цих коштів зумовлює: по-перше, збільшення обсягу продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства; по-друге, вивільнення частини коштів і завдяки цьому – створення додаткових резервів для розширення виробництва. Ефективність використання оборотних коштів вимірюється системою показників, що включає показники ділової активності та рентабельності.

Проведено розгорнутий фінансовий аналіз підприємства, в ході якого було виявлено сильні та слабкі сторони компанії. Зокрема, на основі аналізу майнового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр. можна зробити наступні висновки. Спостерігається позитивна динаміка зростання валюти балансу. Так, на протязі трьох років її величина збільшилася на 21907 тис. грн. Прослідковується покращення структури капіталу підприємства. Збільшення власного капіталу підприємства на фоні зменшення довгострокових зобов'язань свідчить про покращення рівня фінансової стійкості, та зменшення ризику неплатоспроможності.

Розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності дозволяє зробити висновок, що ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є фінансово стійким, достатньо ліквідним і здатне забезпечити потреби в фінансах за рахунок власних коштів.

Значні розміри дебіторської заборгованості свідчать про відволікання оборотного капіталу, що може негативно вплинути на діяльність підприємства в майбутньому. Аналіз оборотності оборотних активів засвідчив позитивну тенденцію вивільнення з обороту коштів, так як це свідчить про прискорення оборотності оборотних активів.

За розрахованими трьома моделями власний оборотний капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017–2019 рр. є додатним і щороку його величина збільшується, що є позитивним для підприємства.

Визначено, що ефективність формування та використання оборотного капіталу на підприємствах значною мірою залежить від організації процесу

прийняття та реалізації управлінських рішень, тобто від досконалості системи управління ним.

Система управління оборотним капіталом повинна забезпечувати можливість, зокрема: визначення сукупної потреби в оборотному капіталі і джерел його формування; проведення аналізу формування та використання оборотного капіталу; оптимізацію його структури за напрямками вкладення та джерелами формування; здійснення контролю за формуванням та використанням оборотного капіталу.

Аналізувати структуру оборотного капіталу за напрямками вкладення можна за допомогою таких показників: швидкість оборотності оборотного капіталу; сума вивільненого (додатково залученого) оборотного капіталу внаслідок зміни його оборотності за аналізований період; коефіцієнт швидкої ліквідності.

Оцінити структуру джерел формування оборотного капіталу підприємства можна за допомогою таких показників як середньозважена вартість капіталу та ефект фінансового важеля для джерел фінансування потреби в оборотному капіталі. Згідно з проведеними розрахунками мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» досягається при співвідношенні власного і залученого капіталу 70% : 30%. Така структура оборотного капіталу підприємства дозволяє максимізувати його реальну ринкову вартість за умови, що інші фактори залишаються сталими. На кінець же 2019 року на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» співвідношенні власного і залученого капіталу становило 55% : 45%.

Важливим показником ефективного управління оборотним капіталом на підприємстві є раціональна організація контролю за станом дебіторської і кредиторської заборгованостей, яка передбачає вирішення таких завдань: забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми дебіторської та кредиторської заборгованості; з'ясування їх причини та прорахунок наслідків; оцінка необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості та можливості погашення кредиторської заборгованості; проведення

інвентаризації розрахунків на підприємстві та з'ясування строків позовної давності.

Згідно з проведеними розрахунками у розділі 2 на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у структурі оборотного капіталу найбільшу частку займають запаси та дебіторська заборгованість. У зв'язку з цим найважливішим постає питання оптимізації їх розмірів. Управління запасами обумовлено вирішенням двох задач: визначення розміру необхідного запасу; створення системи контролю за фактичним розміром запасу і своєчасним його поповненням. Основним напрямом оптимізації дебіторської заборгованості є її реструктуризація шляхом факторингу.

Отже, для того, щоб організація управління оборотним капіталом підприємства була ефективною, потрібно раціонально визначати джерела формування оборотного капіталу, мінімально необхідну потребу в ньому; у процесі аналізу виявляти причини тенденції до погіршення чи до поліпшення якості управління оборотним капіталом та проводити відповідні заходи для виходу з небажаних ситуацій; постійно оптимізувати структуру оборотного капіталу за напрямками вкладень і за джерелами його фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камінська Т.Г. Економічна сутність та класифікаційні характеристики капіталу підприємств / Т.Г. Камінська // Міжнародний збірник наукових праць. – Вип. 2 (20). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/442/1/230.pdf>.
2. Юшко С.В. Критичний аналіз економічної сутності поняття «капітал підприємства» / С.В. Юшко, А.А. Лугова // Вісник економіки, транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 234–238.
3. Корбут А.А. Генезис фінансової складової конкурентоспроможності машинобудівного підприємства / А.А. Корбут // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_3/210-214.pdf.
4. Мазурок П.П. Історія економічних вчень у запитаннях і відповідях: [навч. посіб.] / П.П. Мазурок. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 477 с.
5. Демченко Т.А. Економічна сутність оборотних активів та проблеми їх визнання і класифікації / Т.А. Демченко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12 (126). – С. 175–180.
6. Загоруйко С.В. Економічна сутність категорії «оборотний капітал» / С.В. Загоруйко, Л.Ю. Габора // Спецпроект: аналіз наукових досліджень : мат. VI Міжнародн. наук.-практ. конф. (30–31 травня 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20110531/ek4_zagor.htm.
7. Ходжва К.Я. Оборотний капітал підприємства: його сутність та значення / К.Я. Ходжва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_OINXXI_2011/Economics/14_92290.doc.htm.
8. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи» / [О.С. Поважний, Н.О. Крамзіна, Ю.В. Кваша] // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 41–52.

9. Дробишева О.О. Роль оборотних засобів у виробничому процесі підприємства / О.О. Дробишева, І.М. Похильченко // Економічний вісник ЗДІА. – 2014. – Вип. 6. – С. 136–142.
10. Чубка О.М. Особливості визначення категорії оборотного капіталу підприємства / О.М. Чубка, О.М. Рудницька // Вісник «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2013. – № 767 – С. 179–184.
11. Архієреєв С.І. Визначення економічної сутності оборотних коштів та джерел їх формування / С.І. Архієреєв, Л.А. Жмінська // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 21 (994). – С. 171–178.
12. Кравченко О.С. Оборотні активи: сутність, особливості формування та місце в фінансово-економічному механізмі управління підприємством / О.С. Кравченко, Г.М. Іванова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 5. – Т. 2. – С. 29–32.
13. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. КНЕУ, 2005. – 354 с.
14. Бланк І.А. Управління грошовими потоками: підручник. – К.: Ніка-Центр: Ельга. – 2002. – 647 с.
15. Ковальов В.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. – М.: Фінанси і статистика. – 2002. – 485 с.
16. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навчальний посібник. – К.: КНЕУ. – 2004. – 324 с.
17. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури. – 2007. – 488с.
18. Савицька Г.В. Економічний аналіз: підручник. – М.: Нове знання. – 2004. – 651 с.
19. Шеремет А.Д., Негашев Є.В. Методика аналізу діяльності комерційних організацій. – М.: Инфра-М. – 2008. – 208 с.
20. Носань Н.С. Сутність та генезис економічної категорії «оборотний капітал підприємства» / Н. С. Носань, В. Г. Мартінович // Глобальні та

національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 272-275.

21. Лахтіонова Л.А. Наявність власних оборотних джерел фінансування— абсолютний показник фінансової стійкості суб'єктів господарювання у внутрішньому фінансовому аналізі / Л.А. Лахтіонова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Випуск 18. – Ч. II. – с. 14 –22.

22. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» (НП(С)БО 2), затверджене наказом Мінфіну від 27.06.2013 № 628 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/z1223-13/>

23. Кравченко Т. В. Концептуальні аспекти аналізу ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу підприємств // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Економіка. – 2016. – Т. 285. – Вип. 273. – С. 38-43.

24. Гоцуляк С. М. Деякі аспекти управління оборотним капіталом підприємства // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – Вип. 41(2). – С. 38-44.

25. Семенюк Н. О. Визначення послідовності проведення аналізу оборотного капіталу підприємства // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент. – 2013. – № 1. – С. 173-180.

26. Наказ Мінекономіки від 26.10.2010 № 1361 «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.me.gov.ua](http://www.me.gov.ua)

27. Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121 «Про затвердження Положення про

порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>

28. Соломіна Н. Ю. Методичний підхід до оцінки управління оборотним капіталом підприємств залізничного машинобудування // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 18. – С. 70-74.

29. Іскра В. В. Оцінка ефективності використання оборотного капіталу українських агрохолдингів за допомогою моделі В. Г. Когденко / В. В. Іскра // Причорноморські економічні студії. - 2016. - Вип. 10. - С. 87-92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_10_19.

30. Семенов Г.А., Бугай А.В. Факторний аналіз рентабельності оборотних коштів машинобудівних підприємств / Г.А. Семенов, А.В. Бугай // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1(3). – С. 137–143.

31. Искра В.В. Оценка эффективности использования оборотных средств с помощью двухфакторной модели Du Pont / В.В. Искра // Украина-Болгария-Европейский Союз: современное состояние и перспективы: сборник материалов II международной научной конференции. Т. 1. – Херсон: Наука и экономика, 2015. – С. 104–109.

32. Когденко В.Г. Экономический анализ : [учебное пособие] / В.Г. Когденко. – М.: Юнити-Дана, 2012. – 301 с.

33. Соляник Л.Г. Оборотні активи машинобудівних підприємств: процеси відтворення й оптимізації структури: [монографія] / Л.Г. Соляник. – Дніпропетровськ : Нац. гірн. ун-т, 2015. – 391 с.

34. Экономический анализ / Под ред. проф. Л.Т. Гитляровой; 4-е изд., доп. – М.: ЮНИТИ- ДАНА, 2004. – 615 с.

35. Олександренко І. В. Методичні підходи до діагностики оборотних активів підприємства / І. В. Олександренко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 277-283.

36. Драгун Л.М. Удосконалення аналізу ефективності використання обігових коштів підприємства / Л.М. Драгун, В.Ф. Левченко, О.Л. Бондаренко // Фінанси України. – 1998. – № 12. – С. 12 – 20.

37. Бланк и. А. Управление активами и капиталом предприятия / И.А. Бланк. – К. : Ника-центр, Эльга, 2003. – 448 с.
38. Покропивний С.Ф. Бізнес-план: технологія розробки та обґрунтування: навчальний посібник / С.Ф. Покропивний, С.М. Соболь, І.О. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2006. – 286 с.
39. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
40. Карпенко Л.М. Методичний інструментарій до аналізу показників рентабельності підприємства / Л.М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1264>.
41. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посібник / М. Я. Коробов. – К. : Знання, 2000. – 378 с.
42. Озеран А. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) / А. Озеран // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 6. – С. 25-34.
43. Клушко О.Р. Основні аспекти формування та використання оборотних коштів підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008dec/1_klusko.htm
44. Струк О. Криза жанру: український бізнес, що звик до високої доходності, виявився недостатнім до роботи в умовах стагнації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/kontrakty.com.ua/show/ukr/article/4/44200811154.html](http://kontrakty.com.ua/show/ukr/article/4/44200811154.html)
45. Толопка Н.Б. Особливості формування оборотних коштів торговельного підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/tolopka-nb-osoblivosti-formuvannya-oborotnih-koshtiv-torgovelnogo-pidpriemstva/>
46. Косенко Ю.Г. Оптимізація джерел формування оборотних коштів підприємства в умовах їх дефіциту / Ю.Г. Косенко, О.В. Бедзай // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/8_DNI_2009/Economics/43467.doc.htm

47. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.

48. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.

49. Дропа Я.Б. Визначення оптимальної структури оборотного капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності / Я.Б. Дропа / Вісник Львівської державної академії: збірник наукових статей. Економічні науки / Головний редактор Буряк П.Ю. – Львів: Львівська державна фінансова академія, 2005. – № 9. – С. 361– 368.

50. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: учебник. – М.: Перспектива, 1995. – 380 с.

51. Петленко Ю. В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств / Ю.В. Петленко / Фінанси України. – 2000. – №6. – С. 91– 95.

52. Добровольська О.В. Пріоритети формування оборотного капіталу підприємства у нестабільному середовищі / О.В. Добровольська // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 8. – С. 45– 49. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_8_13.

53. Чобіток В.І., Пятилокотова К.С. Управління оборотними активами підприємства: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2013_41/13cvieic.pdf.

54. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №12. – С. 38–42.

55. Новікова Н. М. Управління дебіторською заборгованістю торговельного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Н.М. Новікова – Київ, 2008. – 21 с.

56. Саранюк А. Управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунального господарства України. / Саранюк А. // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – Вип. 20. – С. 71-77.

57. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: [навч. посібник] / О.Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.

58. Скорба О. А. Управління дебіторською заборгованістю та альтернативні методи її рефінансування / О.А. Скорба // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук, праць. Вип. 204, Т. І. – Дніпропетровськ, ДНУ, – 2015. – С 196-202.

59. Ареф'єва О.В. Економіка підприємства: навч. посібник / О.В. Ареф'єва, В.Г. Сахаєв, О.В. Ареф'єв, М.Б. Махема. – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2007. – 238 с.

60. Багров В.Г. Економічний аналіз: навч. посібник / В.Г. Багров, І.В. Багорова. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 160 с.

ДОДАТКИ